

Центральноукраїнський національний технічний університет
ЦЗДО
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти
на тему:
«Оцінка ефективності співробітництва України та Румунії в
умовах сучасних викликів»

Виконала здобувачка вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-23мз
ОПП «Міжнародна економіка та
бізнес»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Кузьменко М.Р.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Дар'я НАСИПАЙКО
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент _____

Анотація

Оцінка ефективності співробітництва України та Румунії в умовах сучасних викликів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка та бізнес» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2024.

У кваліфікаційній роботі проаналізовані теоретичні засади формування двосторонніх економічних відносин. Систематизовано положення теоретичних та емпіричних досліджень щодо впливу двосторонніх економічних відносин на економічний розвиток країн. Обґрунтовано методику оцінки впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання країн-учасниць. Проаналізовано інституційні основи та політичні чинники поглиблення співробітництва України та Румунії. Визначено особливості динаміки та структури українсько-румунської торгівлі. Проаналізовано основні тенденції інвестиційного співробітництва України та Румунії. Оцінено залежність обсягів торгівлі між Україною та Румунією від виявлених порівняльних переваг країн. Визначено вплив двосторонньої торгівлі на економічне зростання України та Румунії.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, двостороння торгівля, українсько-румунські відносини, прямі інвестиції, порівняльні переваги, економічне зростання

Annotation

Evaluation of the effectiveness of cooperation between Ukraine and Romania in the conditions of modern challenges. – Manuscript.

Qualification work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program "International Economy and Business" in the specialty 292 "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2024.

The thesis analyzed the theoretical foundations of the formation of bilateral economic relations. The provisions of theoretical and empirical research on the influence of bilateral economic relations on the economic development of countries are systematized. The method of assessing the impact of bilateral cooperation on the economic growth of the participating countries is substantiated. The institutional foundations and political factors of deepening cooperation between Ukraine and Romania are analyzed. The peculiarities of the dynamics and structure of Ukrainian-Romanian trade are determined. The main trends of investment cooperation between Ukraine and Romania are analyzed. The dependence of trade volumes between Ukraine and Romania on the identified comparative advantages of the countries was assessed. The impact of bilateral trade on the economic growth of Ukraine and Romania is determined.

Keywords: international cooperation, bilateral trade, Ukrainian-Romanian relations, direct investment, comparative advantages, economic growth

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН	9
1.1. Теоретичні засади формування двосторонніх економічних відносин в умовах геополітичних викликів.....	9
1.2. Значення двосторонніх економічних відносин для забезпечення економічного розвитку країн.....	15
1.3. Методика оцінки впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання.....	23
Висновки до розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	32
2.1. Інституційні основи та політичні чинники поглиблення українсько-румунського співробітництва.....	32
2.2. Динаміка та структура двосторонньої торгівлі України та Румунії....	39
2.3. Характеристика інвестиційного співробітництва України з Румунією	49
Висновки до розділу.....	57
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З РУМУНІЄЮ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН.....	59
3.1. Залежність обсягів двосторонньої торгівлі України та Румунії від виявлених порівняльних переваг країн	59
3.2. Оцінка впливу українсько-румунської торгівлі на економіку країн ...	67
Висновки до розділу.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Після початку повномасштабного вторгнення російських військ міжнародна співпраця нашої країни не зупинилася, а з окремими країнами – поглибилася. Однією з таких країн є Румунія, яка не лише приймає українських біженців, але й надає допомогу Україні у військовій та енергетичній сфері. Вагому роль також відіграє Румунія у забезпеченні експорту української сільськогосподарської продукції, що супроводжується активним розвитком портової та транспортної інфраструктури з румунського боку. Беззаперечна підтримка Румунією євроінтеграційного процесу України та вступу нашої країни до НАТО свідчить про наявні передумови формування двостороннього стратегічного партнерства, що, в умовах відносного погіршення відносин з Польщею та Угорщиною, набуває важливого значення для української економіки.

У зв'язку з наведеним вище актуальним завданням є дослідження стану економічного співробітництва України з Румунією, вивчення інституційних та політичних передумов поглиблення торговельних відносин, оцінювання ефективності двосторонньої торгівлі та визначення її впливу на економічне зростання країн.

Метою роботи є оцінка ефективності співробітництва України та Румунії в умовах сучасних викликів.

Відповідно до мети визначені такі **завдання**:

- узагальнити теоретичні засади формування двосторонніх економічних відносин;
- систематизувати положення теоретичних та емпіричних досліджень щодо впливу двосторонніх економічних відносин на економічний розвиток країн;
- обґрунтувати методика оцінки впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання країн-учасниць;
- проаналізувати інституційні основи та політичні чинники поглиблення українсько-румунського співробітництва;

- визначити особливості динаміки та структури українсько-румунської торгівлі;
- проаналізувати основні тенденції інвестиційного співробітництва України та Румунії;
- оцінити ступінь залежності обсягів двосторонньої торгівлі України та Румунії від виявлених порівняльних переваг країн;
- визначити вплив українсько-румунської торгівлі на економічне зростання України та Румунії.

Об'єктом дослідження є співробітництво України з Румунією.

Предметом дослідження є оцінювання ефективності співробітництва України та Румунії в умовах сучасних викликів.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою роботи стали положення теорії міжнародної торгівлі, міжнародного руху капіталу, інституційної теорії та теорії економічного зростання. У дослідженні використовувалися загальнонаукові методи аналізу та синтезу для систематизації теоретичних та емпіричних положень, що відображають закономірності розвитку двосторонньої торгівлі в умовах геополітичних викликів. Метод узагальнення використаний для обґрунтування методики оцінювання ефективності двостороннього співробітництва та його впливу на економіки країн-партнерів. Інституційний аналіз використано з метою характеристики інституційних та політичних чинників розвитку співпраці України та Румунії. З метою виявлення основних тенденцій в українсько-румунській торгівлі застосовано динамічний та структурний методи аналізу. Для оцінки ефективності торгівлі України з Румунією товарами, які становлять основу двосторонньої торгівлі, використано індекс виявлених порівняльних переваг. На основі гравітаційної моделі та за допомогою регресійного аналізу проведено оцінювання впливу українсько-румунської торгівлі на економічне зростання України та Румунії.

Інформаційною основою роботи є наукові статті та монографії вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні матеріали міжнародних

організацій, які присвячені проблемам розвитку двосторонньої торгівлі в умовах глобалізації, виявленню позитивних і негативних ефектів двостороннього співробітництва та обґрунтуванню методів оцінки впливу співробітництва між двома країнами на їх економічний розвиток. Для проведення дослідження використано статистичні дані, опубліковані на офіційних сайтах Світового банку, Державної служби статистики України, Національного банку України.

Основний зміст роботи викладений на 88 сторінках. Робота містить 5 рисунків, 15 таблиць. Список використаної літератури налічує 70 позицій та розміщений на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА КРАЇН

1.1. Теоретичні засади формування двосторонніх економічних відносин в умовах геополітичних викликів

В сучасних умовах поглиблення двосторонніх зв'язків розглядається як важлива складова економічного розвитку країни та потребує постійного удосконалення державної зовнішньої політики. При цьому ступінь взаємовпливу та взаємозалежності країн-учасниць двосторонніх відносин залежить від конкретних умов кожної країни, які сприяють підвищенню ефективності зовнішньої політики, зокрема, за рахунок подібності інституційних інструментів, соціально-економічних структур та культурних звичаїв. Процеси глобалізації обумовлюють розвиток двостороннього співробітництва як основу розбудови багатосторонньої співпраці країн.

Теорія «двостороння + багатостороння співпраця» підкреслює, що «двостороннє співробітництво є основою та фундаментальною метою, тоді як багатостороннє співробітництво є функціональним посиленням, розширенням і переливом двостороннього співробітництва» [1]. Двостороннє співробітництво країн та багатостороннє співробітництво на ширшій платформі відбуваються паралельно. Ці форми співпраці між країнами не суперечать одна одній, а доповнюють і підсилюють взаємодію країн. Модель «двостороння + багатостороння співпраця» уточнює основні характеристики співробітництва, яке, по суті, є розвитком двосторонніх відносин. Водночас, зауважимо, що на основі поглибленого розвитку двосторонніх відносин формується спільна платформа для сприяння розвитку багатостороннього співробітництва. Крім того, ґрунтуючись на результатах зворотного зв'язку з багатостороннім співробітництвом відбувається удосконалення економічної та інституційної складових, що сприяють подальшому розвитку двосторонніх відносин.

Двосторонні політичні відносини країн здавна були тісно пов'язані з міжнародною торгівлею. В теорії виділяють як реалістичні, так і ліберальні

теоретичні положення щодо взаємодії між міжнародною політикою та міжнародною торгівлею [2]. З 1970-х років вчені досліджують природу цього зв'язку. Зростання двосторонньої торгівлі має дуальний характер, тобто може призвести або до конфлікту, або до поглиблення співпраці, а зміни в політичних відносинах, у свою чергу, можуть призвести до збільшення або зменшення обсягу двосторонньої торгівлі [3].

З одного боку, дослідження, засновані на реалістичній теорії міжнародних відносин, стверджують, що міжнародні політичні відносини визначають обсяг торгівлі. Згідно з цією теорією, хороші політичні відносини сприяють торговій співпраці між двома країнами, тоді як ворожі політичні зв'язки перешкоджають торгівлі між ними. Поллінз Б. зазначав, що «торгівля йде за прапором», тобто країни вважають за краще торгувати з союзниками або дружніми партнерами. Крім того, він стверджував, що «країна коригує свої економічні рішення на основі безпеки та політичних відносин, а коли політичні відносини погіршуються, торгівля між двома країнами зменшується» [4]. Крім того, Гова Дж. та Менсфілд Е. виявили, що «політичні альянси між країнами-торговельними партнерами позитивно впливають на двосторонню торгівлю» [5]. Глік Р. і Тейлор А. показали, що терористичні події, війни та військові конфлікти мають негативний вплив на торгівлю [6], тоді як Че Й. та ін. стверджували, що націоналізм та негативна історична спадщина також шкодять двостороннім торговельно-економічним відносинам [7].

З іншого боку, дослідження, засновані на ліберальній теорії міжнародних відносин, стверджують, що поглиблення двосторонньої торгівлі згладжує нестабільність політичних відносин між країнами. Розвиток торговельних відносин призводить до більшої взаємозалежності між країнами та значно зменшує ймовірність політичних протиріч між ними [8]. Полачек С. стверджував, що добробут залежить від споживання, а також від рівня конфліктності між країнами, а конфлікт з торговим партнером призведе до падіння ціни на її експорт та зростання вартості імпорту [9]. Якщо максимізація соціального добробуту передбачає вибір правильного рівня конфлікту для

даного рівня споживання, тоді раціональні політики уникатимуть конфронтації з країнами-торговельними партнерами [Там же]. До вчених, що висловили подібні погляди, належать Арад Р. і Хірш С., які виявили, що ставлення двох країн до миру залежить від впливу двосторонньої торгівлі на добробут виробників і споживачів в обох країнах. Якщо два ворогуючі сусіди вирішили примиритися, їхні уряди повинні дозволити своїм громадянам брати участь у торгівлі та інших економічних операціях [10]. Крім того, міжнародна торгівля може спровокувати двосторонні політичні конфлікти в ситуаціях, коли міжнародна торгівля супроводжується конкурентною боротьбою за обмежені ресурси в умовах недостатньої забезпеченості ними країн. Коли держави вступають у конфлікт, такі ситуації, як торгові війни та колоніальна експансія, є неминучими, що перешкоджає міжнародній співпраці та навіть збільшує рівень конфлікту [11].

Теоретично рівень інтенсивності та якість двосторонніх політичних відносин можуть впливати на торгівлю, посилюючи чи послаблюючи невизначеність зовнішнього середовища. Політичне та інституційне середовище є важливим фактором, що впливає на торгівлю, а хороші політичні відносини між двома країнами або підписання угоди про вільну торгівлю (ЗВТ) сприяють розширенню торгівлі [12], оскільки скорочення дистанції у двосторонніх політичних відносинах зменшує економічну невизначеність. Відповідні дослідження показують, що двосторонні торгові угоди базуються на політичних відносинах. Економічне співробітництво між країнами, наприклад регіональні торговельні угоди, забезпечує сприятливе економічне середовище для двосторонньої торгівлі. В результаті дослідження зони вільної торгівлі між Китаєм і АСЕАН вчені зробили висновок, що її створення сприяло економічному розвитку обох сторін [13]. Янг С. і Мартінес-Зарзосо І. дослідили низку угод про вільну торгівлю та відзначили, що вони спричинили значний вплив на розвиток торгівлі між країнами-учасницями [14]. Крім цього, як значний економічний суб'єкт, Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) має потенціал для підвищення рівня лібералізації

торгівлі та зменшення бар'єрів для входу в торгівлю. Отже, АТЕС відіграє вирішальну роль у сприянні розширенню загальної торгівлі між країнами-членами [15].

Дослідження, проведене китайськими вченими з питань двосторонньої торгівлі, було зосереджене на економічних і політичних взаємодіях між Китаєм і Японією або Китаєм і США. Сюй К. і Чен С. емпірично дослідили вплив політичної напруженості між Китаєм і Японією на двосторонню торгівлю з 2002 по 2012 рік. Упродовж цього десятиліття інтенсивність політичної взаємодії була різною, що й обумовило три стани її впливу на торгівлю: слабка кореляція, статистично значуща та статистично незначуща [16]. Лі Х., базуючись на стані китайсько-японських економічних і політичних відносин у 1990-х роках, дослідив відмінності між Японією та Китаєм у 1990-х роках з точки зору політичного та економічного розвитку та проаналізував конкретні випадки заморожування та подовження кредитів, спричинені політичними суперечками між Китаєм і Японією, що дозволило зробити висновок про взаємовплив економічних та політичних відносин між Китаєм і Японією [17]. На основі емпіричних даних із США та Китаю вчені дійшли висновку, що двосторонні політичні відносини мають як позитивний, так і негативний вплив на економічні відносини [18]. Негативні зміни у двосторонніх політичних відносинах можуть вплинути на торгівлю між країнами. Однак, в умовах глобалізації, коли політика та економіка все більше переплітаються, напружені відносини між країнами часто характеризують як «боротьбу, але не розрив», а прямі військові конфлікти чи війни між великими державами є лише спорадичними, з поступовими змінами у двосторонніх політичних відносинах [19].

Крім цього, географічна близькість країн не завжди гарантує економічне зближення і дружні стосунки. Практика міжнародних відносин показує, що географічна близькість не завжди є визначальним фактором поглиблення економічної співпраці. Незважаючи на близькість (або суміжність), країни можуть залишатися розділеними через ідеологічні та геополітичні відстані,

історичні конфлікти та культурні відмінності. Наприклад, такі країни, як Південна Корея та Північна Корея, мають обмежену економічну взаємодію, незважаючи на географічну близькість. Однак Південна Корея економічно прив'язана до Сполучених Штатів Америки (США) порівняно з Північною Кореєю. Так само, незважаючи на географічну близькість і культурну схожість із Китаєм, Південна Корея та Японія економічно та геополітично ближчі до США, ніж до Китаю [20]. Історичні дані часів холодної війни також свідчать про те, що економічні зв'язки Західної та Східної Німеччини всередині Німеччини були послаблені, незважаючи на їх суміжність [21]. Усі ці приклади свідчать про те, що відстань також може бути ідеологічною чи геополітичною, і цей аспект відстані також може обмежувати міжнародну торгівлю, обмін інвестиціями, науково-технічне співробітництво та інші сфери взаємодії.

У постійно мінливому та взаємопов'язаному світі, що характеризується зростаючою геополітичною напруженістю, інтеграція геополітики в економіку стає важливим чинником розвитку країн. Зараз світ стикається з геополітичною фрагментацією, яка посилилася та проявилася через вторгнення Росії в Україну. З огляду на динамічні глобальні виклики, традиційні фактори міжнародної торгівлі, такі як географічна відстань і культурні зв'язки, стають недостатніми для пояснення поточних торгових відносин. Наприклад, Джанет Йеллен наголошує на необхідності для США заохочувати «дружню підтримку» ланцюгів постачання, щоб забезпечити надійний доступ до ринків і зменшити економічні ризики [22]. Ця тенденція до торгівлі, заснованої на геополітичній близькості, посилюється, тому вчені наголошують на необхідності переглянути концепцію відстані в гравітаційних моделях для врахування геополітичної відстані як рушійної сили двосторонніх відносин. Таким чином, аналіз двосторонньої торгівлі повинен враховувати вплив геополітичної відстані на додаток до географічної відстані, щоб краще зрозуміти виклики сучасної торгівлі.

Емпіричне дослідження, яке провели І. Нана та І. Уедраого, враховує геополітику та оцінює емпіричний вплив геополітичної відстані на

двосторонню торгівлю. Використовуючи дані про двосторонню торгівлю 141 країни з 1980 по 2021 рік, вчені використали розширену гравітаційну модель, у якій відстань розглядалася як функція географічної відстані, культурних зв'язків і геополітичної відстані. Результати цього дослідження демонструють, що «дружба» між країнами, а також їхня географічна близькість відіграють ключову роль у динаміці міжнародної торгівлі. Це спостереження підкреслює важливість дипломатичних зв'язків і конвергенції зовнішньополітичних переваг у розвитку торгових обмінів. Заслуговує на увагу висновок про негативний вплив геополітичної відстані на двосторонню торгівлю сировиною та мінеральним паливом, особливо в енергетичному секторі, де геополітична відстань може мати значні наслідки. Крім того, вчені продемонстрували, що несприятливий вплив географічної відстані на торгівлю посилюється, коли геополітична відстань більша [23].

Упродовж тривалого часу основою розвитку двостороннього співробітництва країн були макроекономічні фактори, які визначалися наявністю та ефективністю використання внутрішнього потенціалу, що значною мірою впливало на участь країн у міжнародному поділі праці та динаміку двосторонньої торгівлі. Макроекономічні фактори також включають такі базові категорії, як фіскальна політика та кредитні цикли, політика обмінного курсу та політика збалансування попиту і пропозиції. Водночас, ступінь збалансованості двосторонньої торгівлі відображає місце країн-партнерів у міжнародному поділі праці та величину економічної вигоди, отриманої в результаті торгівлі. Зниження або скасування митних тарифів та зменшення трансакційних витрат сприяє активізації участі національних виробників у глобальних ланцюжках створення вартості, що, своєю чергою, поглиблює спеціалізацію країни на основі наявних порівняльних переваг.

Двостороннє економічне співробітництво між країнами стає особливо важливим у контексті сучасних геополітичних викликів. Це співробітництво допомагає країнам долати економічні труднощі, зміцнювати політичні зв'язки та підвищувати національну безпеку. Основні аспекти двостороннього

економічного співробітництва включають: диверсифікацію торгівлі для зниження залежності від окремих ринків і підвищення стійкості економіки до зовнішніх шоків; залучення іноземних інвестицій, що забезпечує фінансування нових проектів, створення робочих місць і зростання національної економіки; технологічний обмін, що сприяє модернізації виробництва, підвищенню продуктивності праці та конкурентоспроможності національних підприємств. При цьому, важливим для формування і розвитку двосторонніх відносин є геополітичний чинник. У випадку зміцнення політичних зв'язків між країнами економічне двостороннє співробітництво стає основою формування стратегічного партнерства. З іншого боку, поглиблення двосторонньої співпраці та координація дій на міжнародній арені дозволяють країнам ефективніше реагувати на геополітичні виклики, такі як економічні санкції, торговельні війни або політичні конфлікти.

1.2. Значення двосторонніх економічних відносин для забезпечення економічного розвитку країн

З метою інституціоналізації двосторонніх відносин між країнами укладаються угоди, які визначають умови ведення торгівлі та іншої економічної співпраці. Зокрема, торговельні угоди, також відомі як торговельні пакти, є невід'ємними компонентами двосторонніх відносин та мають істотний вплив на економічний розвиток країн-партнерів. Торговельні угоди сприяють обміну товарами та послугами між двома країнами завдяки зменшенню торговельних бар'єрів, підтримці співпраці та економічного зростання. Торговельні угоди часто є результатом тривалих переговорів між урядами та можуть охоплювати широкий спектр питань, включаючи тарифи, квоти, митні процедури, права інтелектуальної власності та правила інвестування.

Двосторонні угоди відіграють вирішальну роль у сприянні економічному розвитку шляхом заохочення міжнародної торгівлі та інвестицій. Європейський Союз (ЄС) є прикладом регіональної торгової угоди, яка стимулює економічне зростання серед його держав-членів. Єдиний ринок ЄС, заснований різними

договорами та угодами, у тому числі й двосторонніми, усунув більшість внутрішніх торговельних бар'єрів і створив єдиний економічний простір для своїх членів. Як результат, упродовж багатьох років ЄС демонструє зростання торгівлі, інвестицій та економічного розвитку [24].

Торговельні угоди є ключовими інструментами для формування міжнародної торговельної політики та мають потенціал значного впливу на економічне зростання країн, що розвиваються. Однак, незважаючи на їх широке використання та важливість, залишається мало дослідженим питання, як торговельні угоди, особливо двосторонні, впливають на динаміку економічного зростання країн, що розвиваються. За даними Світового банку, у той час як торгівля між країнами, що розвиваються, з роками збільшилася, диспропорції в економічних вигодах, отриманих від торговельних угод, зберігаються, при цьому деякі країни демонструють значне зростання, тоді як інші продовжують боротися з проблемами економічного розвитку [25].

Теорія експортного зростання, основоположниками якої були Густав Раніс і Альберт Фішлоу, припускає, що стратегія сприяння експорту може стимулювати економічний розвиток у країнах, що розвиваються. Згідно з цією теорією, торговельні угоди, які полегшують доступ до міжнародних ринків і сприяють розвитку експортно-орієнтованих галузей, можуть забезпечити збільшення надходжень в іноземній валюті та економічного зростання [26]. У контексті нашого дослідження ця теорія може слугувати основою для вивчення того, як торговельні угоди сприяють експортному зростанню в країнах, що розвиваються, що, своєю чергою, забезпечує підвищення рівнів економічного розвитку країн-учасниць двостороннього співробітництва.

Інституційна економіка, положення якої обґрунтували такі вчені, як Дуглас Норт і Еліно́р Остро́м, зосереджується на ролі інституцій, включаючи двосторонні торговельні угоди, у формуванні економічної поведінки країн-партнерів. Ця теорія підкреслює важливість інституційних механізмів та їх вплив на економічний розвиток. Д. Норт розглядає такі фактори, як права власності, виконання контрактів і нормативно-правові рамки, пояснюючи те, як

інституційні аспекти торгових угод впливають на економічний розвиток [27]. У контексті дослідження впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання країн-партнерів, інституційна економіка може допомогти проаналізувати, як розробка, впровадження та виконання торговельних угод впливають на результати економічного розвитку.

Патель Р. і Сінгх М. дослідили вплив зростання, орієнтованого на експорт, і торгових угод на економічний розвиток окремих країн Південно-Східної Азії. Автори використовували панельний аналіз даних і методи коінтеграції, щоб перевірити гіпотезу про те, що експортне зростання та торгові угоди позитивно впливають на валовий внутрішній продукт (ВВП) у розрахунку на одного мешканця цих країн. Результати показали, що зростання на основі експорту та торговельні угоди були визначальними факторами ВВП на одного мешканця в довгостроковій перспективі, але не в короткостроковій. Дослідження також дозволило виявити, що торговельні угоди мали сильніший вплив на ВВП на одного мешканця, ніж зростання за рахунок експорту. Вчені дійшли висновку, що зростання, орієнтоване на експорт, і торгові угоди можуть сприяти економічному розвитку країн, що є учасниками двосторонніх угод, особливо в контексті регіональної інтеграції, тому політики повинні домовлятися про лібералізацію торгівлі та регіонального співробітництва для сприяння економічному зростанню та розвитку [28].

Сміт А. та Джонсон Б. дослідили вплив торгових угод на економічний розвиток у країнах, що розвиваються. Вчені провели панельний аналіз вибірки країн, що розвиваються, за десятирічний період, вивчаючи зв'язок між торговими угодами та ключовими показниками економічного розвитку. Дослідження показало, що торгові угоди позитивно пов'язані зі збільшенням експорту та зростанням ВВП у країнах, що розвиваються. В результаті дослідження було рекомендовано країнам продовжувати укладати торгові угоди як засіб сприяння економічному розвитку [29].

Гарсія Л. та Торрес Е. дослідили інституційні аспекти торгових угод та їхній вплив на економічне зростання у країнах, що розвиваються. Автори

використали панельний аналіз даних для 120-ти країн за період 1995-2015 рр., щоб оцінити вплив торгових угод на інституційну якість, економічне зростання та людський розвиток. Результати показали, що торгові угоди з інституційними положеннями мали позитивний і значний вплив на інституційну якість і людський розвиток, але не на економічне зростання. Автори також виявили, що наслідки реалізації торговельних угод різняться залежно від рівня розвитку, типу угоди та регіонального контексту. Дослідники дійшли висновку, що торговельні угоди можуть бути корисним інструментом для покращення інституційної якості та людського розвитку в країнах, що розвиваються, але вони повинні доповнюватися іншими політиками та реформами [30].

Ван Ю. та Лю Х. дослідили вплив торгових угод на нерівність доходів у країнах, що розвиваються. Автори використали панельні дані для 94-х країн, що розвиваються, за період 1980-2014 рр. і застосували модель фіксованих ефектів для оцінки впливу торговельних угод на коефіцієнт Джині, показник нерівності доходів. Результати показали, що торговельні угоди мали негативний і значний вплив на нерівність доходів, тобто торговельні угоди зменшували нерівність доходів у країнах, що розвиваються. Автори також виявили, що вплив торговельних угод був сильнішим для країн з низьким рівнем доходу та для країн із вищою початковою нерівністю. Дослідження показало, що торговельні угоди можуть сприяти інклюзивному зростанню та зниженню рівня бідності в країнах, що розвиваються, шляхом розширення доступу до ринку, підвищення продуктивності та сприяння інституційним реформам [31].

Родрігес Дж. та Мартінес Е. дослідили вплив регіональних і двосторонніх торгових угод на економічний розвиток країн, що розвиваються. Автори використали панельні дані з 1995 р. по 2015 р. для 120 країн, що розвиваються, і застосували моделі фіксованих і випадкових ефектів для оцінки впливу торговельних угод на ВВП у розрахунку на одного мешканця, відкритість торгівлі та індекс людського розвитку. Результати дослідження показали, що регіональні торговельні угоди мали позитивний і значний вплив на всі три

показники, тоді як двосторонні торговельні угоди мали змішаний і слабкий вплив. Автори дійшли висновку, що регіональні торговельні угоди були більш вигідними для країн, що розвиваються, ніж двосторонні торговельні угоди, і запропонували деякі політичні рішення для покращення результатів розвитку торгової інтеграції [32].

Гомес М. та Лі С. дослідили вплив торгових угод на приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до країн, що розвиваються. Автори використали панельні дані з 1995 р. по 2014 рік для 97 країн, що розвиваються, і застосували методи фіксованих ефектів та інструментальних змінних для оцінки впливу торгових угод на ПІІ. Результати показали, що торговельні угоди мали позитивний і значний вплив на надходження ПІІ, особливо для угод про преференційну торгівлю (РТА) і регіональних торгових угод (РТА). Дослідження також виявило, що якість інституцій, рівень економічного розвитку та ступінь відкритості торгівлі сповільнювали зв'язок між торговими угодами та ПІІ. Дослідники дійшли висновку, що торговельні угоди можуть збільшити приплив ПІІ до країн, що розвиваються, шляхом зменшення торговельних бар'єрів, розширення доступу до ринку та підвищення довіри до політики [33].

Геллер Ч. проаналізував вплив торговельних угод на економічний розвиток країн, що розвиваються, зосереджуючись на особливостях факторів і механізмів, які обумовлюють ці наслідки. Дослідження підтвердило існування складного зв'язку між торговельною політикою, зокрема торговельними угодами, та економічним розвитком у країнах, що розвиваються. Вченим було виявлено, що торговельні угоди відіграють значну роль у формуванні економічних результатів, але вплив є багатограним і залежить від особливостей цих угод. Позитивні результати дослідження, проведеного Ч. Геллером, включають збільшення експорту, зростання ВВП та обсягів залучених ПІІ. Проте, вплив торговельних угод не є рівномірним для всіх країн, і кілька факторів впливають на ступінь користі цих угод для країн, що розвиваються. Ці фактори включають якість інституційних механізмів у рамках

угод, конкретні галузі, які становлять основу національної економіки, і здатність керувати потенційними негативними наслідками, такими як нерівність доходів і погіршення стану навколишнього середовища [34].

Вченими також доведено, що двостороння торгівля позитивно впливає на економічне зростання країни, а експорт відіграє важливу роль у підвищенні продуктивності національної економіки [35]. Кан Х. та Кеннеді П. дослідили взаємозв'язки між двосторонньою торгівлею та економічним зростанням в економіках США та Кореї, використовуючи щоквартальні дані з 1990 р. по 2008 р. із застосуванням регресійного аналізу та тестів причинності Грейнджера. Емпіричні результати вказують на причинно-наслідковий зв'язок між зростанням двостороннього експорту та економічним зростанням економік США та Кореї, а гіпотезу експортно-орієнтованого зростання було підтверджено результатами тестів причинності корейського експорту Грейнджера [36].

Отже, розглянуті вище дослідження свідчать про стабільний довгостроковий зв'язок між торгівлею, політичними відносинами та ВВП. Двостороння торгівля сприяє розвитку співробітництва між країнами і налагодженню контактів між людьми, а також заохочує іноземних інвесторів та залучення ПІІ. Це позитивно впливає на рівень життя населення, надаючи більше можливостей для працевлаштування, веде до збільшення доходів людей, що сприяє економічному добробуту та економічному зростанню. Двостороння торгівля також сприяє передачі технологій з однієї країни в іншу, що дозволяє отримати конкурентну перевагу та підвищити продуктивність, а також допомагає знизити вартість продукції, і таким чином фірми можуть краще конкурувати на міжнародних ринках. Таким чином, країни, які торгують одна з одною, можуть взаємно впливати на їх економічне зростання.

З точки зору дослідження впливу двосторонньої торгівлі на економічне зростання, важливим чинником є порівняльні переваги національних економік, які визначають структуру експорту та імпорту країн-учасниць. Теорія порівняльних переваг, вперше сформульована Давидом Рікардо на початку 19

століття, є основоположною для вивчення міжнародної торгівлі [37]. Теорія ґрунтується на ідеї, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві товарів і послуг, де вони мають порівняльну перевагу, тобто здатність виробляти ці предмети за нижчих альтернативних витрат порівняно з їхніми торговими партнерами [38]. Ця спеціалізація дозволяє країнам максимізувати свою виробничу ефективність, що призводить до підвищення загального економічного добробуту [39]. Модель Хекшера-Оліна, розроблена Елі Хекшером і Бертілом Оліном, передбачає, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві товарів, які є інтенсивними з точки зору факторів виробництва, які вони мають у великій кількості. Ця модель підкреслює роль факторів, таких як праця та капітал, у формуванні моделей торгівлі. Модель Хекшера-Оліна забезпечила теоретичну основу для розуміння детермінант порівняльних переваг, підкресливши важливість забезпеченості ресурсами. Розширення моделі Хекшера-Оліна, такі як теорема Столпера-Самуельсона, глибше вивчають вплив змін цін факторів на структуру торгівлі. Ці моделі пропонують розуміння того, як зміни у відносному забезпеченні факторами можуть впливати на порівняльну перевагу. Факторно-специфічні моделі мають вирішальне значення для розуміння тонкої динаміки порівняльних переваг, особливо щодо таких факторів, як кваліфікована робоча сила, капітал і технологічний прогрес.

Одним із широко використовуваних методів є вимірювання виявленої порівняльної переваги, запропонований Белою Баласою. Цей підхід оцінює порівняльну перевагу країни шляхом порівняння її фактичних моделей експорту з прогнозами моделі Хекшера-Оліна. Метод Баласи надає кількісний інструмент для оцінки порівняльних переваг і був впливовим в емпіричних дослідженнях. Порівняльні переваги Баласи пояснювали торгові відносини між країнами. Вивчення порівняльних переваг на основі підходу Баласи дозволяє оцінити торгові відносини конкретних галузей між країнами. Більші порівняльні переваги свідчать про вищу продуктивність чистого експорту

країни, відповідно, щоб збільшити економічне зростання країни, необхідно збільшити порівняльні переваги галузей [40].

Дослідження двосторонніх торговельних відносин між європейськими країнами у період з 2008 р. по 2018 р. із застосуванням порівняльних переваг показало, що ті країни, які мають значення індексу RCA більше 1, характеризуються більшим економічним зростанням, ніж ті країни, які мають значення RCA нижче 1 [35]. Крім цього, вчений підтвердив, що експорт кожної європейської країни залежить від механізованої продукції, а не від сільськогосподарської продукції, при цьому, результати також показали, що політика вільної торгівлі допомагає країнам ЄС підвищувати їх продуктивність.

Іршад М. і Сінг К. пояснюють двосторонні торгові відносини між Китаєм і Пакистаном з 2009 по 2013 роки, використовуючи виявлені порівняльні переваги. Отримані вченими результати показали, що Китай експортує капіталомісткі товари до Пакистану, а Пакистан експортує текстильні товари та напівфабрикати до Китаю, а тому зазначені торговельні відносини мають більший вплив на економічне зростання Китаю [41].

Гортон М. та ін. пояснюють конкурентоспроможність Болгарії та Чеської Республіки у двосторонній торгівлі, застосовуючи виявлені порівняльні переваги (RCA) за період з 1989 по 1999 рік. Отримані результати показали, що чеські та болгарські виробники зернових були конкурентоспроможними за цінами світового ринку, а також за поточними цінами ЄС. Виробництво основних культур у Болгарії та Чехії не досягло високих показників щодо торгових заходів RCA з ЄС. Ця розбіжність була частково спричинена торговельними обмеженнями, оскільки ЄС надав асоційованим країнам лише обмежений преференційний доступ до своїх сільськогосподарських ринків [42].

Підсумовуючи аналіз теоретичних положень та результатів емпіричних досліджень, зазначимо, що позитивний вплив двостороннього співробітництва країн на динаміку їхнього економічного зростання та економічний розвиток насамперед зумовлений перевагами, які отримують країни-партнери загалом від взаємної торгівлі. При цьому, обсяги та інтенсивність торгівлі істотною

мірою визначаються наявністю та змістом двосторонніх угод про утворення митного союзу або про вільну торгівлю, які сприяють зниженню тарифних та нетарифних обмежень. Вагомим чинником отримання позитивних ефектів для економічного зростання в результаті поглиблення двосторонньої торгівлі є спроможність країн-партнерів забезпечити ефективне використання порівняльних переваг. В результаті зростання обсягів двосторонньої торгівлі також відбувається активізація обміну капіталом між країнами, що збільшує обсяг залучених ПІІ країнами-партнерами.

1.3. Методика оцінки впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання

Оцінювання впливу двостороннього співробітництва країн на їхню економіку є важливим етапом планування заходів з подальшого розвитку торгівлі між країнами та інвестиційних процесів. У науковій літературі багато уваги приділяється визначенню впливу обсягів та структури двосторонньої торгівлі на економіку країн-партнерів, ступеня ефективності використання торговельних потенціалів країнами та їх спроможності створювати та ефективно використовувати порівняльні переваги у торгівлі товарами. При цьому вчені використовують різноманітні методичні підходи до аналізу та оцінювання динаміки та структури двосторонньої торгівлі, а також розробляють відповідні моделі для оцінювання впливу двосторонньої торгівлі на економічне зростання країн-партнерів.

Досліджуючи українсько-польське співробітництво, Бабець І. основну увагу приділяє аналізу динаміки та структурних змін у двосторонній торгівлі, оцінюванню впливу основних показників обсягу українсько-польської торгівлі на економічне зростання України та визначенню взаємозв'язку між показниками економічного зростання України та товарною структурою торгівлі з Польщею [43]. При цьому, результати оцінювання динаміки та структури експорту (імпорту) України у торгівлі з Польщею були використані для побудови регресійної моделі, яка дозволила оцінити вплив основних показників

українсько-польської торгівлі на економічне зростання України згідно такої функціональної залежності:

$$Econ_{gr} = F \left(Exp; Imp; \frac{Exp}{Imp} \right), \quad (1.1)$$

де $Econ_{gr}$ – вектор залежної змінної, що характеризує економічне зростання країни і включає показники ВВП (GDP), ВВП у розрахунку на одного мешканця (GDP_{pc}), індекс ВВП до попереднього року ($Index_GDP$); Exp – обсяги експорту товарів до країни-партнера; Imp – обсяги імпорту з країни-партнера; Exp/Imp – коефіцієнт покриття експортом імпорту у двосторонній торгівлі з країною партнером [43].

Регресійний аналіз, проведений Бабець І., дозволив виявити пряму залежність економічного зростання України від динаміки імпорту товарів з Польщі, а вплив загального експорту українських товарів до Польщі та коефіцієнта покриття експортом імпорту в двосторонній торгівлі на економічне зростання України виявився статистично не значимим. Водночас, у результаті дослідження було підтверджено залежність економічного зростання України від експорту залізної руди до Польщі, а вплив експорту українських товарів з вищим ступенем переробки виявився статистично не значимим [43].

Як показав аналіз наукової літератури у підрозділі 1.2, вчені широко використовують концепцію Б. Баласси для оцінювання торговельних відносин між двома країнами на основі галузевих порівняльних переваг однієї країни щодо її країни-партнера. Адігве Е. використав індекс виявлених порівняльних переваг для перевірки двосторонніх торговельних відносин між європейськими країнами та зробив висновок про те, що в країнах з $RCA > 1$ економічний розвиток вищий порівняно з іншими конкуруючими економіками, для яких значення індексу було менше за одиницю [35]. Тому вивчення порівняльних переваг є важливою складовою оцінювання торговельних зв'язків між країнами, що дозволяє оцінити не лише структуру двосторонньої торгівлі, а й її ефективність.

Досліджуючи двосторонні торговельні відносини між Китаєм і Південною Азією, вчені оцінили вплив виявлених порівняльних переваг

основних товарів на економічне зростання партнерів за допомогою моделі множинної регресії. Результати моделювання показали, що значення виявлених порівняльних переваг (RCA) хімічних речовин, текстилю та одягу, мінералів, овочів, взуття та металів мають позитивний і значний вплив на двосторонню торгівлю та економічне зростання [44].

Отже, у нашому дослідженні доцільно використати індекс виявлених порівняльних переваг (RCA), який ґрунтується на положеннях теорії торгівлі і показує, як відмінності в продуктивності двох країн впливають на їхні моделі торгівлі. Індекс RCA згідно підходу Б. Баласи зазвичай розраховується наступним чином:

$$RCA_{ij} = \frac{E_{ij}/E_{it}}{\bar{E}_{wj}/E_{wt}}, \quad (1.2)$$

де: E_{ij} і E_{wj} - загальний експорт j -ї продукції країни i та світовий обсяг експорту j -ї продукції відповідно; E_{it} і E_{wt} - значення загального експорту країни i та загального експорту світу. Згідно цього підходу вважається, що країна виявила порівняльну перевагу в торгівлі певним продуктом, якщо значення індексу RCA більше за одиницю, або країна має сильну експортну позицію в певному продукті, якщо вона має виявлену порівняльну перевагу в ньому. Сила експорту країни в продукті і обернено пропорційна величині її RCA для цього продукту. Якщо $RCA > 1$, то ця країна має міцні експортні позиції у торгівлі товаром, але якщо країна має $RCA < 1$, то торгівля цим товаром є порівняно не вигідною [45].

Щоб перевірити вплив індексу виявлених порівняльних переваг (RCA) на двостороннє економічне зростання у співробітництві між Китаєм і країнами Південної Азії, вчені використали множинну лінійну регресійну модель, яка побудована на основі такого рівняння:

$$GDP_{C-SA} = \beta_0 + \beta_1 \cdot RCA_1 + \beta_2 \cdot RCA_2 + \beta_3 \cdot RCA_3 + \beta_4 \cdot RCA_4 + \beta_5 \cdot RCA_5, \quad (1.3)$$

Де: GDP_{C-SA} - ВВП двосторонньої торгівлі; RCA_1 – індекс порівняльних переваг у торгівлі хімікатами Китаю та Південної Азії; RCA_2 – індекс

порівняльних переваг у торгівлі текстилем і одягом Китаю та Південної Азії; RCA_3 – індекс порівняльних переваг у торгівлі мінералами Китаю та Південної Азії; RCA_4 – індекс порівняльних переваг у торгівлі овочами Китаю та Південної Азії; RCA_5 – індекс порівняльних переваг у торгівлі металами Китаю та Південної Азії [44].

Отже, у нашому дослідженні для використання аналогічного підходу необхідно проаналізувати структуру двосторонньої торгівлі України та Румунії, визначити товари, які переважають в українському (румунському) експорті, та розрахувати значення індексів виявлених порівняльних переваг за основними експортними товарами. Для побудови регресійної моделі на основі рівняння (1.3) в якості залежної змінної ми використаємо обсяг двосторонньої торгівлі товарами, а незалежними змінними будуть індекси виявлених порівняльних переваг за основними товарами, які експортують Україна та Румунія в рамках товарообміну.

Незважаючи на зниження транспортних і трансакційних витрат в умовах глобалізації, відстань залишається ключовим чинником міжнародних торгових відносин. Традиційні гравітаційні моделі, які широко використовуються для вивчення двосторонньої торгівлі, пояснюють вплив фізичної відстані та культурних зв'язків на торгові потоки [46; 47]. Однак, починаючи з 90-х років набула поширення думка про те, що хвилі глобалізації послабили негативний вплив «відстані» на двосторонню торгівлю. Зменшення трансакційних витрат, особливо транспортних витрат, призвело до розпорошення економічної діяльності по всьому світу, що сприяло феномену глобальних ланцюгів створення вартості та глобалізації та призвело до так званої «смерті відстані» [48]. Проте дослідження, засновані на традиційній гравітаційній моделі міжнародної торгівлі, підтверджують, що негативний зв'язок між відстанню та двосторонніми торговими потоками залишається істотним [49]. Нещодавні теоретичні дослідження показали, що оптимальне розташування виробництва на певному етапі глобального ланцюга створення вартості визначається близькістю цього місця до попереднього та подальших бажаних місць

виробництва [50]. Таким чином, фізична дистанція залишається важливою навіть в умовах фрагментованих етапів виробництва товарів.

Загалом гравітаційна модель пояснює торговельні потоки між двома країнами («і» та «j») їхнім розміром або багатством (ВВП), а також географічною відстанню між двома країнами. Поняття відстані та близькості включає фізичну відстань, історичну близькість та культурну відстань (спільна мова, спільний кордон та інші фактори, що впливають на торговельні бар'єри). Модель набула поширення в економічній науці з 1960-х років для вивчення тенденцій у світовій торгівлі. Гравітаційна модель торгівлі визначається таким співвідношенням:

$$X_{ij} = \frac{KY_i^\alpha Y_j^\theta}{Dist_{ij}^\beta} \quad (1.4)$$

де X_{ij} – товарообіг між країнами і та j; Y_i та Y_j – валовий внутрішній продукт країн і та j; $Dist_{ij}$ - торгова відстань між країнами і та j; K , α , β , θ – параметри моделі.

Зазвичай при побудові моделі показником розміру національних економік вибирають валовий внутрішній продукт, тому його використання для оцінки пропорційності внеску у спільний результат торговельної співпраці залежно від економічної потужності партнерів є теоретично зручним.

Лінеаризуючи рівняння (1.4), отримуємо такі результати:

$$\ln(X_{ijt}) = \ln K + \alpha \ln(Y_{it}) + \theta \ln(Y_{jt}) - \beta \ln(Dist_{ij}), \quad (1.5)$$

Де X_{ijt} - вартість двосторонньої торгівлі між і та j протягом періоду t; Y - значення номінального ВВП торгових партнерів; $Dist_{ij}$ – абсолютна фізична відстань між торговими партнерами; K – константа [51].

Грунтуючись на рівнянні (1.5) побудуємо гравітаційну модель для дослідження українсько-румунського співробітництва як залежність двостороннього товарообороту (X_{Ukr_Rom}) від обсягів ВВП України (Y_{Ukr}) і Румунії (Y_{Rom}) та географічної відстані між Україною та Румунією (D_{Ukr_Rom}):

$$\ln(X_{Ukr_Romt}) = \ln K + \alpha \ln(Y_{Ukrt}) + \theta \ln(Y_{Romt}) - \beta \ln(Dist_{Ukr_Rom}). \quad (1.6)$$

Згідно рівняння (1.6) можемо прогнозувати отримання залежності торговельного потоку між Україною та Румунією від створених в цих країнах ВВП як результату використання виробничого потенціалу та розширення споживчої спроможності внутрішніх ринків країн-партнерів. Обсяг ВВП характеризує розмір національного ринку, тому коефіцієнти при змінних Y_{Ukrt} та Y_{Romt} мають бути додатними, оскільки згідно теорії міжнародної торгівлі зростання ВВП призводить до збільшення товарного обороту між країнами. Враховуючи позитивний вплив міжнародної торгівлі на економічне зростання країни, можемо припустити існування прямого взаємозв'язку між ВВП України та обсягом українсько-румунського торговельного обороту, оскільки збільшення національного доходу є результатом збільшення виробництва в країні, що, своєю чергою, збільшує кількість експортованих товарів. Аналогічна пряма залежність очікується й для Румунії, що зумовлене вищим рівнем доходу населення і, відповідно, більшою купівельною спроможністю громадян щодо імпортової продукції.

Водночас, можемо припустити, що коефіцієнт при змінній, яка описує відстань між країнами, буде негативним, оскільки цей показник відображає сукупні витрати, пов'язані із торгівлею України та Румунії. Згідно теорії міжнародної торгівлі, більша географічна відстань між двома країнами зумовлює вищий ризик торгівлі та вартість перевезення товарів. Високі витрати та істотні ризики не сприяють розвиткові торговельного обміну між країнами.

Відносна відстань між двома країнами розраховується за такою формулою:

$$Dist_{ijt} = \frac{GDP_{jt}}{GDP_{it}} \cdot Dis, \quad (1.7)$$

Де: $Dist_{ijt}$ - географічна відстань між країною i та країною j у рік t ; GDP_{jt} - ВВП країни j у рік t ; GDP_{it} - ВВП країни i у рік t , Dis - абсолютна відстань між столицями країн-партнерів (i та j) [52].

Залежність, яка описується розглянутою вище гравітаційною моделлю, пояснює зв'язок між показниками економічного зростання (ВВП) країн-партнерів та двостороннім торговельним оборотом. Відповідно, ця

закономірність може бути покладена в основу моделі, що дозволяє оцінити вплив двосторонньої торгівлі на економічне зростання країн. Отже, у нашому дослідженні для вирішення завдання про визначення ролі економічного співробітництва України з Румунією в забезпеченні зростання країн в якості основної моделі використаємо залежність показників економічного зростання України від обсягів загального експорту та імпорту, а також експорту та імпорту за основними товарними групами у торгівлі з Румунією. Залежність економічного зростання України від обсягів прямих інвестицій з Румунії розглянемо як додаткову модель ефектів економічного українсько-румунського співробітництва для економіки нашої країни.

Дослідження впливу торговельного та інвестиційного співробітництва України та Румунії на економічне зростання країн проведемо за допомогою багатофакторного регресійного аналізу, який виконаємо у програмному пакеті «Statistica 7.0». Перша модель лінійної регресії відображає функціональну залежність економічного зростання України від показників експорту та імпорту товарів у торгівлі з Румунією:

$$GDP_{Ukr} = f(Exp_{Ukr}, Imp_{Rom}, Exp_{Ukr1}, Exp_{Ukr2}, Exp_{UkrN}, Imp_{Rom1}, Imp_{Rom2}, Imp_{RomN}), \quad (1.8)$$

де GDP_{Ukr} – залежна змінна, яка описує економічне зростання України за допомогою динаміки обсягів ВВП; Exp_{Ukr} – обсяги загального експорту товарів з України до Румунії; Imp_{Rom} – обсяги загального імпорту з Румунії до України; Exp_{Ukr1} , Exp_{Ukr2} , Exp_{UkrN} - обсяги експорту основних товарних груп з України до Румунії; Imp_{Rom1} , Imp_{Rom2} , Imp_{RomN} - обсяги імпорту основних товарних груп з Румунії до України.

Друга модель лінійної регресії описує залежність динаміки ВВП України від обсягу та галузевої структури ПІІ, що надійшли з Румунії:

$$GDP_{Ukr} = f(FDI_{Rom}; FDI_{Rom1}; FDI_{Rom2}; \dots FDI_{RomN}), \quad (1.9)$$

де FDI_{Rom} – обсяг румунських ПІІ в економіці України; FDI_{Rom1} ; FDI_{Rom2} ; ... FDI_{RomN} – обсяг румунських інвестицій в основні види економічної діяльності в Україні.

Отже, з метою оцінки ролі українсько-румунського співробітництва в економічному розвитку України використаємо індекс виявлених порівняльних переваг, а також показники двосторонньої торгівлі товарами та румунських ПП в економіці України. Насамперед, розрахуємо індекси виявлених порівняльних переваг за основними товарами, які становлять основу двосторонньої торгівлі, та визначимо їх вплив на динаміку зовнішньоторговельного обороту України та Румунії. Наступним етапом дослідження є розрахунок гравітаційної моделі співробітництва України та Румунії, що дозволить визначити взаємозв'язок між двостороннім товарооборотом, розміром національних економік та географічною близькістю країн. На третьому етапі доцільно визначити вплив на економічне зростання України таких показників, як загальний обсяг експорту та імпорту товарів у торгівлі з Румунією, обсяги експорту та імпорту за основними товарними групами, обсяг і галузева структура румунських ПП в економіці України.

Висновки до розділу

1. Двостороннє економічне співробітництво є надзвичайно важливим у сучасних умовах геополітичних викликів. Поглиблення двосторонніх відносин сприяє економічному розвитку країн-партнерів, політичній стабільності, підвищенню безпеки та соціального добробуту, а також ефективному реагуванню на кризові ситуації. Активна участь у двосторонніх економічних угодах дозволяє країнам підвищувати свою стійкість до зовнішніх шоків і забезпечувати стійкий розвиток. Двостороннє співробітництво є основою формування розгалужених багатосторонніх відносин, що визначають позиції країни в глобалізованому світі. Двосторонні відносини країн тісно пов'язані з міжнародною торгівлею. Політичні суперечки та військові конфлікти призводять до зменшення товарообороту між країнами. Поглиблення торговельних відносин збільшує взаємозалежність країн та згладжує політичні протиріччя.

2. Міжнародна торгівля є основою розвитку двостороннього співробітництва країн, а поглиблення співпраці на основі лібералізації торгівлі сприяє зростанню товарообороту. Інституціоналізація двостороннього співробітництва у вигляді торговельних угод, які полегшують доступ до міжнародних ринків і сприяють розвитку експортно-орієнтованих галузей, збільшують надходження в іноземній валюті та пришвидшують економічне зростання. Вченими доведено, що збільшення експорту в межах двосторонніх торговельних угод сприяє економічному розвитку країн-учасниць та поглиблює регіональну інтеграцію. Вагомим чинником отримання позитивних ефектів для економічного зростання в результаті поглиблення двосторонньої торгівлі є спроможність країн-партнерів забезпечити ефективне використання порівняльних переваг. В результаті зростання обсягів двосторонньої торгівлі також відбувається активізація обміну капіталом між країнами, що збільшує обсяг залучених ПІІ країнами-партнерами.

3. Основою планування заходів з розвитку торгівлі між країнами та інвестиційних процесів є результати оцінювання впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання країн-партнерів. У нашому дослідженні для оцінки впливу українсько-румунського співробітництва на економіку України використаємо індекс виявлених порівняльних переваг, а також показники двосторонньої торгівлі товарами та румунських ПІІ в економіці України. На першому етапі необхідно розрахувати індекси виявлених порівняльних переваг за основними товарами, які становлять основу двосторонньої торгівлі, та визначити їх вплив на обсяги торговельного обороту України та Румунії. На другому етапі, використовуючи гравітаційну модель, проведемо оцінку взаємозалежності двостороннього товарообороту, розміру національних економік та географічної близькості країн. На третьому етапі визначимо вплив на економічне зростання України обсягів експорту та імпорту товарів у торгівлі з Румунією, обсягів експорту та імпорту основних товарних груп, обсягів і галузевої структури румунських ПІІ в економіці України.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

2.1. Інституційні основи та політичні чинники поглиблення українсько-румунського співробітництва

Румунія визнала незалежність України 8-го січня 1992 р., а дипломатичні відносини були встановлені 1-го лютого цього ж року. Розвиток двосторонніх відносин з Румунією є важливою складовою євроінтеграційного процесу та євроатлантичної інтеграції України. Румунія заявила про підтримку незалежності та територіальної цілісності України, засудила незаконну анексію Криму та окупацію російськими військами частини території України. Проте, розвиток двосторонніх відносин України та Румунії у 2000-х роках ускладнювався територіальною суперечкою щодо континентального шельфу в Чорному морі та звинуваченнями румунською стороною щодо недотримання прав національних меншин та не вирішення питання румунської мови в Україні.

Українсько-румунське співробітництво упродовж 1992-2014 рр. відбувалося в основному в макроекономічній сфері, характеризувалося невеликою кількістю офіційних зустрічей на міжурядовому рівні, слабкою виконаністю спільно ухвалених рішень, відсутністю стратегічного планування двосторонньої взаємодії, прогалинами у спільній договірній базі та низьким рівнем дипломатичної комунікації. Невирішеність багатьох інституційних, політичних та макроекономічних питань у двосторонній співпраці призводило до збереження неефективної структури українського експорту до Румунії, асиметрії інвестиційного співробітництва, неможливості використання наявних секторальних переваг української економіки, інформаційного вакууму у бізнесовому середовищі.

Експерти зазначають, що недостатньо використаним залишається потенціал розвитку співробітництва України та Румунії у митній сфері, у виробництві автомобілів, у сфері контейнерних перевезень, в енергетичному секторі, зокрема з використанням відновлювальних джерел енергії [53]. З

огляду на підтримку Румунією євроінтеграційного процесу України, можливість спільного вирішення безпекових проблем в Чорному морі та чітку політичну позицію уряду Румунії щодо надання допомоги Україні у боротьбі з російським агресором, можемо відзначити істотні позитивні зміни у двосторонніх відносинах в останні кілька років. Покращенню взаємовідносин України та Румунії сприяли такі чинники, як Європейська політика сусідства та низька залежність Румунії від російських енергоносіїв. Водночас, недостатній інформаційний супровід співробітництва, зокрема щодо окреслення стратегічних пріоритетів співпраці, її переваг для бізнесу та кооперації, зумовлює низький рівень інтенсивності двосторонньої торгівлі та інвестиційної активності.

Станом на 2023 рік договірно-правова база українсько-румунського співробітництва включала 95 діючих документів. З точки зору поглиблення економічної співпраці важливими є чинні угоди, укладені до початку військової агресії Росії у 2014 р.: «Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України та Торгово-промисловою палатою Румунії» (1993 р.), «Договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією» (1997 р.), «Угода між Урядом України і Урядом Румунії про міжнародне автомобільне сполучення» (2000 р.), «Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про взаємодопомогу в митних справах» (2001 р.), «Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Румунії про пункти пропуску через українсько-румунський державний кордон» (2006 р.) [54].

Позитивні зрушення українсько-румунського співробітництва, які відбулися в останнє десятиліття, та перспективні напрями їх поглиблення наразі не знайшли відображення у відповідних стратегічних документах. Попри відсутність стратегічної лінії співробітництва у договірно-правовій базі, яка сформована після визнання Румунією незалежності України, було підписано низку угод, що стали основою поглиблення співпраці та вирішення логістичних проблем української економіки в умовах повномасштабного російського

вторгнення. Зокрема, «Угода про співробітництво в галузі водного господарства на прикордонних водах» (1999 р.) та «Угода про співробітництво в галузі залізничного транспорту» (2004 р.) стали документами, які сприяли налагодженню транспортних перевезень для забезпечення українського аграрного експорту в умовах неможливості використання чорноморських портів України у 2022-2023 рр. та блокування українсько-польського кордону польськими перевізниками та фермерами у 2023 р.

Між Україною та Румунією багато років тривали суперечки щодо спільного використання транспортного потенціалу українсько-румунського прикордоння. Невирішеною залишалася проблема надання дозволів на транзитні транспортні перевезення для українських перевізників по території Румунії. Проте, повномасштабна війна припинила постійну конкурентну боротьбу між країнами за здійснення морських перевезень, яка супроводжувалася екологічними суперечками стосовно розвитку української портової інфраструктури через будівництво глибоководного суднового ходу «Дунай-Чорне море». Румунія перестала звинувачувати українську сторону у завданні екологічної шкоди внаслідок руху українських суден по Дунаю, а Україна активно використовує цей шлях для транспортування сільськогосподарської продукції, яка відправляється на експорт до інших країн через морські порти Румунії, які мають високу пропускну спроможність та прийнятні портові збори.

Таким чином, в умовах повномасштабної війни в Україні, найбільш пріоритетною сферою співробітництва з Румунією стало збільшення пропускну спроможності прикордонної інфраструктури та забезпечення транзиту української аграрної продукції. У 2022 р. Румунією було скасовано видачу дозволів для українських перевізників та погоджено альтернативні чорноморські маршрути для забезпечення експорту української продукції до країн ЄС, Африки та Азії. Румунія стала активним учасником ініціативи ЄС «Шляхи солідарності», в рамках якого за її участі було розроблено нові логістичні маршрути експорту українського зерна. Зокрема, через румунський

порт Констанца у 2023 р. відвантажено 36 млн тон зерна, що на 50% перевищило обсяги 2022 р., а українське зерно становило 40% загального обсягу [55].

Вихід Росії з Чорноморської зернової угоди у липні 2023 р. призвело до блокування морських шляхів експорту зерна з України. У зв'язку з цим Україна змушена була забезпечувати перевезення цієї продукції автотранспортом, залізницею та річковим транспортом. Для підтримки нових логістичних маршрутів Румунія збільшила власні транзитні потужності удвічі – до 4 млн т на місяць, а також було відновлено залізничне сполучення за маршрутом «Рахів – Ділове - Валя-Вішелуй» та проведено модернізацію інфраструктури дунайських портів та Сулінського каналу на території Румунії. Упродовж 2022-2023 рр. було відкрито нові пропускні пункти на кордоні України та Румунії («Дяківці», «Красноільськ»). З метою подальшої розбудови логістичної та транспортної інфраструктури в Румунії, яка значною мірою вирішила проблему експорту українського зерна, Європейська комісія запланувала виділити 126 млн євро на 2024 р. для фінансування цих інвестицій [56].

Водночас, варто відзначити істотну увагу України та Румунії до спільного вирішення безпекових питань, що спонукало уряди країн підписати низку документів після російського вторгнення у 2014 р. Так, істотно спростили процедуру надання воєнної допомоги Україні Румунією такі двосторонні документи: «Угода про заходи зміцнення довіри і безпеки» (2015 р.), «Угода про співробітництво у сфері військових перевезень» (2018 р.), «Угода про військово-технічне співробітництво» (2021 р.). Після початку повномасштабної агресії Росії Україна отримала від Румунії 15 пакетів військової допомоги [57], яка включала зброю, боєприпаси та запчастини для воєнної техніки. Румунія бере активну участь в організації навчання українських пілотів та підготовки парамедиків, на території країни проводяться військові навчання НАТО за участі українських військових підрозділів. Румунія також надає Україні фінансову підтримку відповідно до Ініціативи НАТО «Defence Capacity Building Initiative» (DGB) – 800 тис. дол. США у 2023 р. для посилення

обороздатності [56]. Крім цього, з 17 квітня 2022 р. Румунія запровадила заборону перебування російських суден в румунських чорноморських портах та на річці Дунай, що стало вагомим заходом щодо політичної та воєнної підтримки України.

Не зважаючи на покращення українсько-румунських відносин та активізацію співробітництва в безпековій та транспортній сферах, на даний час відсутнє стратегічне бачення перспективи розвитку торговельного, галузевого, інвестиційного та транскордонного співробітництва між країнами. Серед великої кількості документів, що формують договірно-правову базу українсько-румунського співробітництва, є лише один документ, який спрямований на поглиблення саме економічної співпраці. «Меморандум про взаєморозуміння та співробітництво між Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості України та Міністерством економіки, підприємництва та туризму Румунії», підписаний 18 жовтня 2023 р., стосується розвитку співробітництва оборонних компаній, залучення інвестицій у військово-промисловий комплекс з метою підвищення його конкурентоспроможності та ефективності виробництва, нарощення інноваційного потенціалу та зміцнення технологічної бази [58]. Проте, варто зазначити, що цей документ потребує подальшого закріплення основних напрямів співпраці та відповідних механізмів її реалізації в двосторонніх угодах, які мають деталізувати інституційні та фінансові інструменти забезпечення співробітництва України та Румунії.

Економічні аспекти двостороннього співробітництва України та Румунії наразі залишаються поза увагою урядовців. Пріоритети двостороннього співробітництва визначаються переважно політичними чинниками, які обумовлюють необхідність вирішення безпекових питань, розбудову інфраструктури та логістичних маршрутів. Зазначені напрями співробітництва опосередковано впливають на покращення торговельного співробітництва, що підтримує українську економіку під час війни. Водночас, залишаються неукладеними двосторонні угоди щодо розвитку судноплавства, інвестиційної

діяльності та оподаткування, які є важливими з точки зору поглиблення економічного співробітництва. Українсько-Румунська Спільна комісія з питань економічного, промислового, наукового та технічного співробітництва, створена у 2011 р., за час свого існування провела лише два засідання (10 - 11.04.2012 р. та 10 -11.07. 2017 р.). При цьому, основні рішення цієї комісії, ухвалені у 2017 р. щодо поглиблення співпраці у банківському секторі та розвитку бізнесової інфраструктури, не були реалізовані на практиці.

Інституціоналізація українсько-румунського співробітництва в економічній сфері має фрагментарний характер, а торговельні відносини регулюються положеннями Угоди про поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі Україна-ЄС. Саме завдяки підписанню Угоди про асоціацію та лібералізації торгівлі України з країнами ЄС відбулося збільшення удвічі товарообороту українсько-румунської торгівлі упродовж 2015-2019 рр. Попри позитивну динаміку обсягу двосторонньої торгівлі, зростання обсягів українського експорту та позитивне сальдо торгівлі України, якісні показники не відповідають сучасним викликам з точки зору переходу національної економіки до Індустрії 4.0. Не зважаючи на те, що структура українського експорту до Румунії є достатньо диверсифікованою (індекс продуктової концентрації дорівнює 0,2), 40% експортних товарів належать до сировинних груп (чорні метали, залізна руда, необроблена деревина), а близько 20% експорту товарів становить ізольований дріт та кабелі, які належать до низько- та середньотехнологічної продукції. Відповідно, загалом можна вважати структуру експорту України до Румунії неефективною, оскільки понад 70% товарів належать до сировинної та низькотехнологічної продукції. Водночас, Україна імпортує з Румунії товари, з яких 60% відносяться до середньо- та високотехнологічної продукції. Тому, з огляду на істотну асиметрію двосторонньої торгівлі, для збільшення в українському експорті товарів з високою доданою вартістю, які відносяться до високотехнологічних, уряд України повинен визначити галузі для виробничої кооперації українських та румунських промислових підприємств, що відповідатимуть потребам

стратегічного розвитку на основі новітніх технологій і будуть відображені у відповідних угодах про секторальне та міжгалузеве співробітництво країн.

Складна ситуація також склалася й в сфері інвестиційного співробітництва України та Румунії, основними причинами якої є неформована інституційна база та високий рівень корупції в нашій країні. З огляду на порівняно незначний інвестиційний потенціал обох країн та істотні розбіжності інвестиційних інтересів, значна увага приділяється реалізації спільних проектів транскордонного співробітництва, які фінансуються з бюджету ЄС. На даний час Україна не ратифікувала «Угоду між Урядом України та Урядом Румунії про сприяння та взаємний захист інвестицій», яку було підписано у лютому 1995 р. та ратифіковано Парламентом Румунії [54]. Певні позитивні зміни, які можуть відбутися в українсько-румунському інвестиційному співробітництві, очікувалися у зв'язку із підписанням «Протоколу про співпрацю між Національним агентством з питань запобігання корупції України та Антикорупційним генеральним директором Міністерства внутрішніх справ Румунії у сфері запобігання корупції» та укладенням «Угоди про співробітництво між Національним Антикорупційним Бюро України та Національним Антикорупційним Директоратом у системі Прокуратури при Вищому Касаційному Суді Румунії». Попри те, що обидва документи були підписані ще восени 2017 р., їхнє практичне втілення наразі не дало позитивних результатів з точки зору покращення інвестиційної привабливості України для румунських інвесторів.

Перспективним напрямом двостороннього співробітництва є енергетичний сектор, що не лише має безперечні переваги для України та Румунії, але й позитивно вплине на безпекову ситуацію в регіоні. В результаті підписання технічної угоди між операторами української та румунської газотранспортних систем було створено правове підґрунтя для реверсного транспортування природного газу та його постачання за новим маршрутом (Туреччина – Болгарія – Румунія – Україна - Молдова), який є важливим для зміцнення енергетичної безпеки цих країн. Будівництво газових

інтерконекторів між українською та румунською газотранспортними системами дозволить Україні надавати послуги з накопичення та збереження газу Румунії, яка не має достатньо газосховищ на своїй території.

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну стало ключовим геополітичним чинником активізації українсько-румунських взаємовідносин, що відображається, насамперед, у розвитку інституційної бази співробітництва в сфері безпеки, озброєння, боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Румунія засудила збройну агресію Росії щодо України та виступає на підтримку територіальної цілісності та суверенітету України, що підтверджується відповідними рішеннями парламенту Румунії та приєднання румунської сторони до міжнародних ініціатив з надання допомоги нашій країні. Румунія допомагає Україні у протистоянні російському агресору, надаючи допомогу, яка включає військово-політичні, дипломатичні, фінансові та гуманітарні заходи. Водночас, не зважаючи на значну кількість чинних двосторонніх угод, меморандумів та протоколів щодо взаємодії країн у різних сферах, економічне співробітництво, зокрема торговельне та інвестиційне, на даний час мають неформовану договірно-правову базу.

2.2. Динаміка та структура двосторонньої торгівлі України та Румунії

Співробітництво України з Румунією характеризується значною асиметрією, що проявляється як в обсягах, так і в структурі двосторонньої торгівлі. Попри те, що за останні десять років частка Румунії в обсягах експорту українських товарів збільшилася з 0,78% у 2012 р. до 10,4% у 2023 р., а частка румунської продукції в імпорті товарів до України за цей же період зросла з 1,18% до 2,5%, наша країна не стала провідним торговельним партнером Румунії, що зумовлено політичними та економічними чинниками (див. підрозділ 2.1). Частка України в експорті товарів з Румунії є значно нижчою (1,25%), а частка українських товарів в імпорті Румунії становила 3% у 2022 р. Україна посідає 8-ме місце серед торговельних партнерів Румунії, а

лідуючі позиції належать Німеччині (16,6% від загального обсягу імпорту), Італії (8,1% імпорту), Угорщині (6,2% імпорту) та Польщі (5,9% імпорту).

До основних причин існуючої асиметрії в двосторонній торгівлі можна віднести істотні відмінності економічних потенціалів України та Румунії, чим і обумовлені різні позиції цих країн у зовнішній торгівлі. Зокрема, у 2022 р. серед 186-ти країн світу Україна посідала 58-ме місце за обсягом ВВП (161 млрд дол. США у фактичних цінах), 115-те місце за показником ВВП на одного мешканця (4534 дол. США) і 175-те місце за показником зростання ВВП за період 2012-2022 рр. (-12,1%). Натомість, Румунія за цими ж показниками посідала 44-те (301 млрд дол. США у фактичних цінах), 60-те (15892 дол. США) та 30-те (68,2%) місця відповідно. За індексом економічної складності експорту (ЕСІ) Україна посідала 44-те місце у 2022 р. (ЕСІ = 0,5), а за загальним обсягом експорту (47,1 млрд дол. США) – 61-ше місце. Водночас, зовнішня торгівля Румунії характеризувалася значно вищими показниками – 26-те місце за індексом економічної складності експорту (ЕСІ = 1,03) і 43-тє місце за загальним обсягом експорту (99,5 млрд дол. США) [59].

На основі результатів аналізу динаміки основних показників зовнішньої торгівлі товарами України з Румунією (рис. 2.1) можемо зробити висновок, за досліджуваній період відбулася низка позитивних змін. Насамперед, збільшився обсяг експорту українських товарів до Румунії в 11 разів (з 341,6 млн дол. США у 2012 р. до 3764,9 млн дол. США у 2023р.), а імпорт збільшився у 2,3 раза (з 690,1 млн дол. США до 1566,9 млн дол. США). Упродовж 2012-2023 рр. середні щорічні темпи зростання імпорту (110,9%) були нижчими, ніж експорту (128,4%), що й зумовило зростаюче сальдо зовнішньої торгівлі України. Крім цього, позитивною тенденцією є зміна негативного сальдо зовнішньої торгівлі на додатне починаючи з 2015 р. Найбільше зростання обсягів українського експорту відбулося у 2022 р. (249,8% відносно 2021 р.) при значно меншому зростанні імпорту (188,7%), в результаті чого позитивне сальдо збільшилося утричі (з 747 млрд дол. США у 2021 р. до 2352,6 млрд дол. США у 2022 р.).

Динаміка експорту українських товарів до Румунії загалом характеризується тенденцією до зростання. На економічну кризу 2014-2015 рр., що виникла внаслідок анексії Росією Криму та окупації частини Донецької і Луганської областей, торгівля України з Румунією відреагувала незначним зниженням експорту (на 14,2 млн дол. США) та більш істотним скороченням імпорту (на 529,5 млн дол. США). Таке зниження обсягів імпорту пояснюється тим, що Україна втратила значну частину промислового потенціалу, внаслідок чого зменшився попит переробних підприємств на імпортні матеріали, комплектуючі та інші проміжні товари.

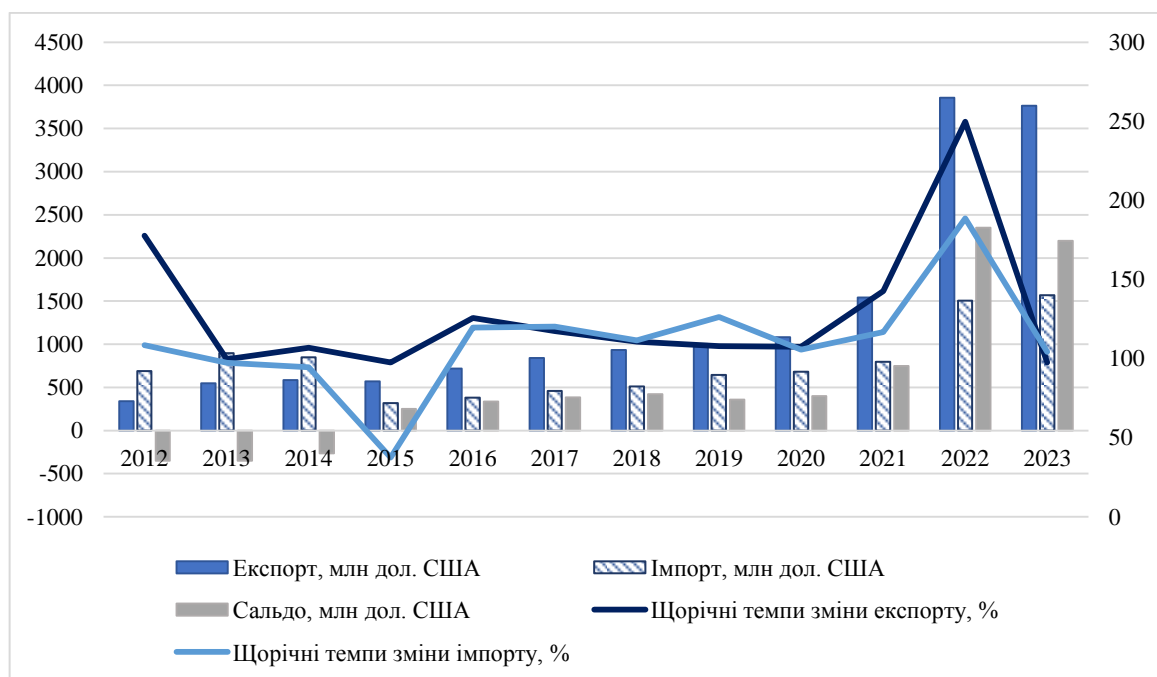

Рис. 2.1. Динаміка основних показників торгівлі товарами України та Румунії у 2012-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [60]

Починаючи з 2016 р. обсяги двосторонньої торгівлі почали збільшуватися завдяки впровадженню в дію основних положень Угоди про Поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі України з ЄС. У 2016 р. експорт перевищував докризові обсяги на 31%, а обсяг імпорту так і не відновився до передкризового рівня та становив 380,7 млн дол. США, що було на 57,5% менше порівняно з 2013 р. Отже, двостороння торгівля зростала завдяки збільшенню обсягів експорт українських товарів до Румунії. Слід відзначити, що українсько-

румунська торгівля виявилася стійкою до викликів пандемії COVID-19. Сповільнення економічної активності через запровадження карантинних заходів не призвело до істотного скорочення обсягів двосторонньої торгівлі. Навпаки, у 2020 р. спостерігалось збільшення українського експорту на 7,5% відносно попереднього року, а імпорт румунських товарів збільшився на 5,7% відповідно. Відновлення економіки України почалося у 2021 р., що сприяло зростанню експорту товарів до Румунії на 42,8% порівняно з 2020 р. та збільшенню імпорту товарів з Румунії на 16,7%.

У структурі експорту українських товарів до Румунії у 2022 р. переважала сільськогосподарська сировинна продукція. Частка кукурудзи становила 21,8% загального обсягу експорту, рослинна олія – 10,7%, насіння ріпаку – 8,61%, пшениці – 8,36%, насіння соняшника – 6,9%. Залізна руда становила 5% загального обсягу експорту товарів, а електроенергія – 3,2%. Експорт продукції переробної промисловості здійснювався у значно менших обсягах, порівняно з аграрною продукцією. Так, частка ізолюваного проводу в експорті товарів становила 2,9%, азотних добрив – 2,26%, печиво і різна випічка – 0,69%, холодильне обладнання – 0,073%.

За період 2012-2022 рр. структура експорту України до Румунії зазнала кардинальних змін. У 2012 р. основу експорту склали залізна руда (12,3% або 70,9 млн дол. США) та гарячекатане залізо (10,2% або 59,2 млн дол. США). За останні десять років відбулося істотне зменшення частки гарячекатаного заліза - до 0,38% та залізної руди - до 5% (рис. 2.2). Проте, тоді як експорт гарячекатаного заліза у вартісному вимірі скоротився майже у чотири рази – до 14,9 млн дол. США, експорт залізної руди, навпаки, збільшився майже утричі і становив у 2022 р. 199 млн дол. США. Важливою ознакою експорту українських товарів до Румунії у 2022 р. стало істотне переважання у його структурі сільськогосподарської сировини, яка у 2012 р. мала незначну частку. Так, основу експорту у 2022 р. становили кукурудза, якої було експортовано на 858 млн дол. США. На другому місці за часткою в експорті була рослинна олія (10,7%), що у вартісному вимірі становило 422 млн дол. США і більше ніж у

100 разів перевищувало значення 2021 р. (4,07 млн дол. США). Експорт насіння ріпаку збільшився з 175 тис. дол. США, що становило 0,3% загального обсягу експорту у 2012 р., до 339 млн дол. США (8,6%) у 2022 р. Експорт пшениці у 2012 р. практично був відсутній, а його вартість не відображена в офіційній статистиці. Проте, у 2022 р. пшениця експортувалася у значних обсягах до Румунії (329 млн дол. США), що значною мірою було зумовлене логістичними проблемами українських експортерів в умовах війни.

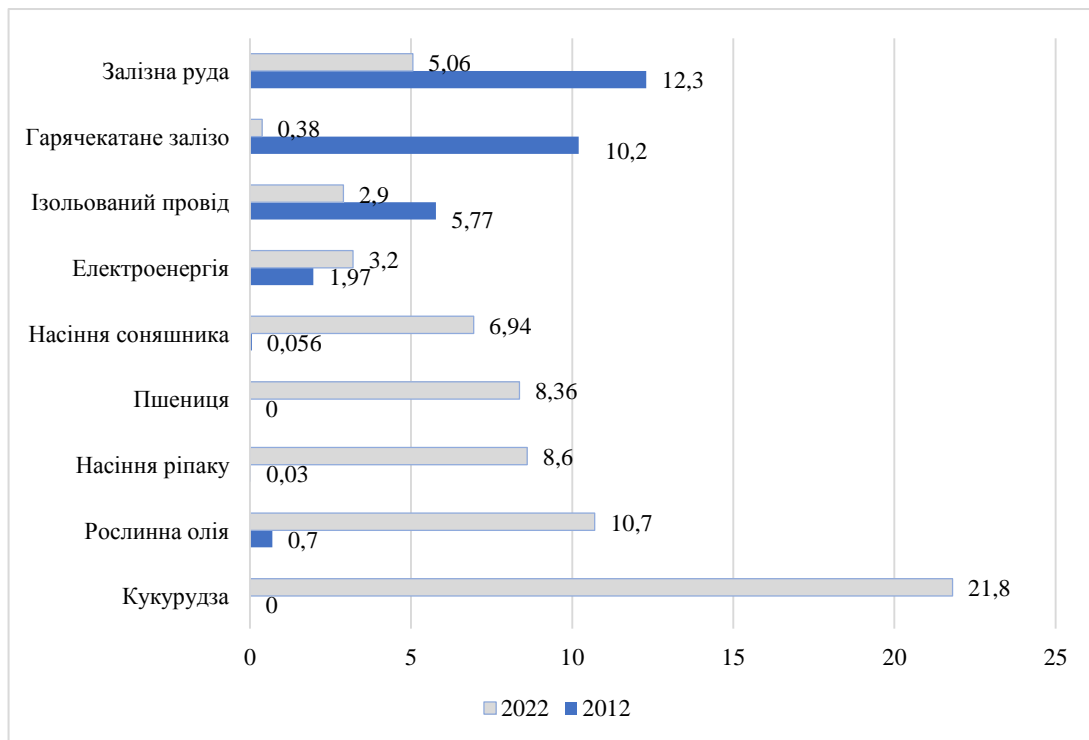

Рис. 2.2. Динаміка частки основних товарів в загальних обсягах експорту України до Румунії у 2012-2022 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [59]

Звернемо увагу, що за досліджуваний період в загальних обсягах експорту товарів відбулося скорочення частки ізолюваного проводу з 5,77% у 2012 р. до 2,9% у 2022 р., хоча вартість експортних поставок збільшилася з 33,4 млн дол. США до 114 млн дол. США. Інша продукція переробної промисловості, яка має порівняно вищу додану вартість, експортується в незначних обсягах. Так, частка холодильного обладнання в експорті становила 0,038% (222 тис. дол. США) електричних нагрівачів - 0,022% (130 тис. дол. США), газових турбін - 0,012% (72 тис. дол. США).

У структурі імпорту товарів з Румунії до України упродовж 2012-2022 рр. найбільшу частку займала очищена нафта, хоча частка її зменшилася з 42,1% до 24,7% (рис. 2.3), а у вартісному вимірі – з 448 млн дол. США до 308 млн дол. США або на 31,2%, тому ця продукція вважається тривалою основою імпорту. Імпорт легкових автомобілів зменшився як у відносному, так і у вартісному вираженні. Так, обсяги імпорту автомобілів у 2012 р. становили 75,3 млн дол. США або 7,1% імпорту товарів, а у 2022 р. вартість імпорту зменшилася до 32,5 млн дол. США або до 2,6% загального імпорту. У 2012 р. на третьому місці за обсягами імпорту до України була кукурудза – 62,9 млн дол. США з часткою в загальному імпорті на рівні 5,9%. Проте, у 2022 р. обсяг імпорту зменшився до 7,86 млн дол. (0,63%), що можемо пояснити імпортом насінневого матеріалу для фермерів, які вирощують кукурудзу і постачають її на експорт. Вагомою також була частка медикаментів в імпорті товарів, але вона зменшилася з 5,24% у 2012 р. до 3,52% у 2022 р. або у вартісному вираженні – з 55,8 млн дол. США до 43,9 млн дол. США за відповідний період.

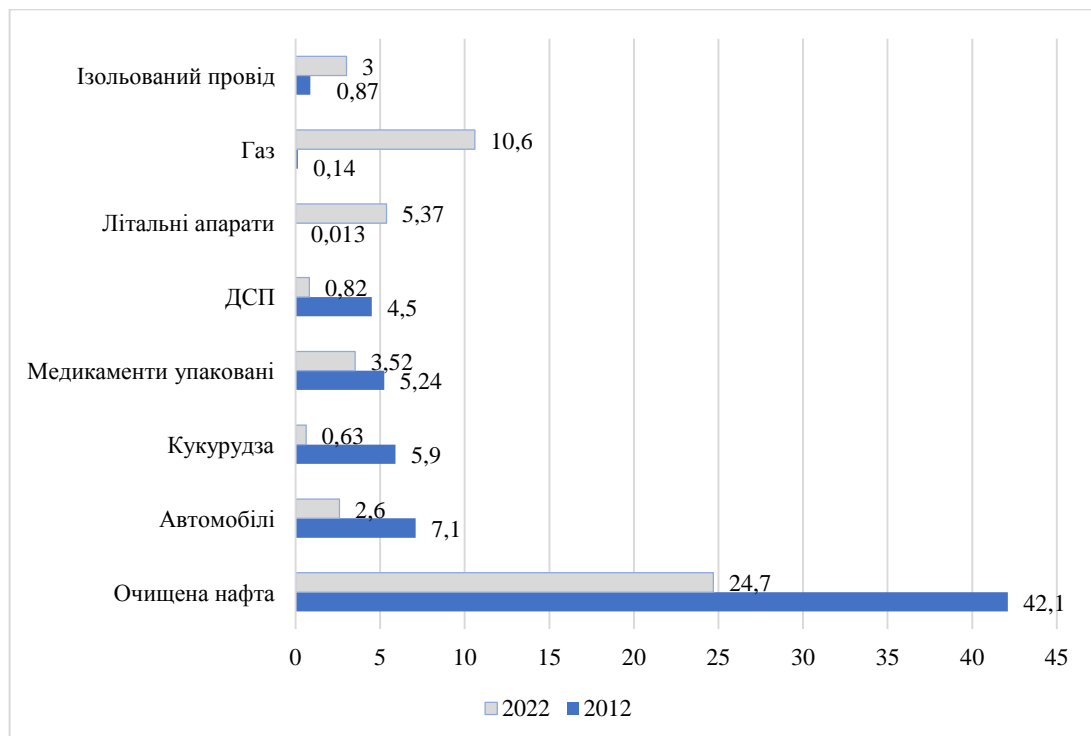

Рис. 2.3. Динаміка частки основних товарів в загальних обсягах імпорту з Румунії до України у 2012-2022 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [59]

Характерними змінами, що відбулися у двосторонній торгівлі за останні десять років також є істотне зростання імпорту літальних апаратів, природного газу, ізолюваного проводу. Найбільше зріс імпорт газу – з 1,46 млн дол. США у 2012 р. до 132 млн дол. США у 2022 р., а частка цього товару в загальних обсягах імпорту з Румунії до України збільшилася з 0,14% до 10,6%, що зумовлене припиненням поставок російського газу в Україну і задоволення потреби національної економіки в цьому продукті за рахунок інших джерел. Істотне зростання спостерігалось за товарною групою «Літальні апарати», частка яких в імпорту товарів збільшилася з 0,013% до 5,37% або з 142 тис. дол. США до 67 млн дол. США внаслідок зростаючої потреби України у такій техніці для зміцнення обороноздатності держави. Частка ізолюваного проводу в імпорті товарів збільшилася з 0,87% у 2012 р. до 3% у 2022 р. або у вартісному вираженні – з 9,25 млн дол. США до 37,9 млн дол. США відповідно. Звернемо увагу, що у 2022 р. імпорт ізолюваного проводу у 12 разів перевищував експорт цієї продукції з України, а тому сальдо торгівлі за цією товарною групою було негативним для нашої країни.

Таким чином, результати аналізу товарної структури українсько-румунської торгівлі свідчать про переважання в українському експорті сировинної продукції та товарів з низьким ступенем переробки. Крім цього, за останні десять років відбулося заміщення в українському експорті промислових товарних груп сільськогосподарською сировиною, що свідчить про деіндустріалізацію економіки України. Натомість, імпорт товарів з Румунії до України є диверсифікованим та характеризується значною часткою технологічних товарів та продукції з високим рівнем доданої вартості. Такі відмінності у товарній структурі обумовлені структурними особливостями економік країн, технологічним розривом між країнами, а також наслідками повномасштабної війни в Україні.

Асиметрія українсько-румунської торгівлі простежується також у виявлених порівняльних перевагах країн, що також є визначальним фактором товарної структури експорту та імпорту. Проведемо аналіз порівняльних

переваг України у торгівлі з Румунією, щоб оцінити конкурентні позиції кожної країни та визначити основні тенденції й стратегічні перспективи підвищення ефективності зовнішньої торгівлі нашої країни.

Використовуючи методичний підхід до розрахунку індексу виявлених порівняльних переваг, який було розглянуто у підрозділі 1.3, визначимо основні товарні групи, за якими Україна та Румунія мають високі порівняльні переваги у двосторонній торгівлі. Результати розрахунку індексів порівняльних переваг України (RCA_{Ukr}) та Румунії (RCA_{Rom}) для основних експортних товарів наведені у таблицях 2.1 та 2.2. Найбільші порівняльні переваги України виявлені в експорті таких товарів, як рослинна олія, насіння соняшника, кукурудза, насіння ріпаку, пшениця (табл. 2.1). Як показано у таблиці, українські виробники рослинної олії мають істотні переваги для її експорту порівняно з румунськими, але в експорті з України до Румунії частка цього товару у 2022 р. становила 10,7%, тоді як найбільшу частку займала кукурудза (21,8%), порівняльні переваги України у торгівлі якою були значно менші ($RCA=46,8$). При цьому звернемо увагу, що більшість товарів, за якими вітчизняні експортери є більш конкурентоспроможними порівняно з румунськими виробниками аналогічної продукції, є сировинними або мають низький рівень доданої вартості.

Як показано у таблиці 2.1, експортні групи українських товарів характеризуються вищими порівняльними перевагами ніж аналогічні румунські товари. Наприклад, найбільша різниця між виявленими порівняльними перевагами українських та румунських товарів спостерігалася у торгівлі рослинною олією ($\Delta RCA=123,62$) та насінням соняшника ($\Delta RCA=58,5$). Такі високі значення індексів виявлених порівняльних переваг для основних експортних товарів з України до Румунії обумовлено тим, що ця продукція також є основою українського експорту до більшості країн, з якими торгує наша країна.

Таблиця 2.1

Результати розрахунку індексу виявлених порівняльних переваг для експортних товарів з України до Румунії, 2022 р.

Назва товару	RCA_{Ukr}	RCA_{Rom}	ΔRCA
Кукурудза	46,8	6,94	39,86
Рослинна олія	129	5,38	123,62
Насіння ріпаку	46,8	10,2	36,6
Пшениця	22,5	10,2	12,3
Насіння соняшника	96,5	38,0	58,5
Гарячекатане залізо	7,14	2,72	4,42
Залізна руда	9,41	0,12	9,29

Джерело: розраховано за даними [59]

Водночас, Україна імпортує з Румунії товари, виявлені порівняльні переваги яких є помірними або не істотними порівняно з українськими товарами відповідних груп (табл. 2.2). Зокрема, неістотним є перевищення порівняльних переваг румунських медикаментів ($\Delta RCA=0,33$), причому, як українські, так і румунські медикаменти не мають виявлених порівняльних переваг на міжнародному ринку, оскільки індекс RCA є меншим за 1. Також зауважимо, що Україна імпортує з Румунії кукурудзу, хоча виявлені порівняльні переваги української продукції є значно вищими, ніж румунської ($\Delta RCA = -39,86$).

Серед усіх товарних груп, що формують експорт з Румунії до України, найвищими порівняльними перевагами характеризуються автомобілі та ізолюваний провід, відповідно різниця між індексами виявлених порівняльних переваг для українських та румунських товарів є найбільшою (відповідно $\Delta RCA=2,02$ та $\Delta RCA=1,85$). Таке відносно невисоке значення порівняльних переваг румунської продукції над українською обумовлено тим, що й на світовому ринку обсяг її експорту є порівняно невисоким. Наприклад, хоча легкові автомобілі складають значну частку імпорту товарів з Румунії до України, індекс порівняльних переваг румунських виробників є порівняно не високий (2,06), оскільки на світовому ринку лідерами в експорті автомобілів є

виробники з Японії та Кореї, а в останні роки посилюються позиції китайських виробників на цьому ринку.

Таблиця 2.2

Результати розрахунку індексу порівняльних переваг для імпортованих товарів до України з Румунії, 2022 р.

Назва товару	RCA_{Rom}	RCA_{Ukr}	ΔRCA
Очищена нафта	0,79	0,032	0,758
Автомобілі	2,06	0,04	2,02
Кукурудза	6,94	46,8	-39,86
Медикаменти упаковані	0,55	0,22	0,33
Літальні апарати	0,17	0,045	0,125
Газ	0,48	0,059	0,421
Ізольований провід	6,08	4,23	1,85

Джерело: розраховано за даними [59]

Як показало проведене дослідження, українсько-румунська торгівля упродовж 2012-2022 рр. характеризувалася зростаючою динамікою попри кризові явища в українській економіці внаслідок пандемії та повномасштабної війни. Істотне зростання обсягів двосторонньої торгівлі спостерігалось упродовж 2019-2022 рр., що було зумовлене як покращенням умов торгівлі після впровадження в дію Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі України з ЄС, а також зміною логістичних маршрутів експорту української аграрної продукції внаслідок війни та зростаючою потребою в імпорті зброї та боєприпасів, воєнної техніки для забезпечення оборони України. Сальдо торгівлі України з Румунією є зростаючим і починаючи з 2015 р. має додатне значення, оскільки обсяги експорту українських товарів перевищують імпорт товарів з Румунії. Водночас, українсько-румунська торгівля характеризується структурною асиметрією у торгівлі товарами. В експорті українських товарів до Румунії переважає сировинна продукція сільського господарства, а в імпорті румунських товарів до України найбільшою була частка технологічної продукції та продукції з порівняно вищим ступенем переробки.

2.3. Характеристика інвестиційного співробітництва України з Румунією

Рух інвестиційного капіталу між двома країнами відбувається під впливом багатьох чинників, що визначаються взаємовідносинами у різних сферах життєдіяльності, зокрема виробничій, торговельній, інституційній та політичній. На розвиток інвестиційного співробітництва України та Румунії істотний вплив здійснюють такі фактори, як ступінь залучення країни у міжнародний поділ праці, виявлені порівняльні переваги у двосторонній торгівлі, спільні історичні події та етапи розвитку політичних відносин, напрями та масштаби науково-технічної співпраці, участь в регіональних інтеграційних об'єднаннях та євроінтеграція.

У попередніх підрозділах було зазначено, що за останні кілька років спостерігається активізація економічного співробітництва України та Румунії, не зважаючи на давні історичні та політичні суперечки, відмінності в економічному розвитку країн, асиметричну структуру двосторонньої торгівлі, проблеми нашої країни на шляху євроінтеграції, ризики та загрози в умовах повномасштабної війни. На думку вчених, інвестиційне співробітництво України з провідними розвиненими країнами стримується низкою негативних чинників, до яких відносяться: «низький рівень конкурентоспроможності українських товарів на ринках розвинених країн; технологічний розрив між Україною та розвиненими економіками через обмеженість інвестицій та інновацій; поглиблення структурних та галузевих відмінностей в економіках, інституційна та соціально-культурна несумісність» [61, с. 170]. Зважаючи на те, що Румунія є членом ЄС та притримується європейських норм і стандартів в інвестиційній діяльності, зазначені чинники значною мірою впливають і на румунсько-українське інвестиційне співробітництво. За обсягами щорічного надходження ПІІ Румунія та Україна були практично рівними у період 2005-2009 рр., а у 2010-2013 рр. чистий приплив ПІІ в Україну перевищував надходження ПІІ в румунську економіку (рис. 2.4). Проте, внаслідок анексії Росією Криму та окупації частини Донбасу інвестиційний клімат в Україні

істотно погіршився, що призвело до зниження інвестиційних надходжень та навіть вилучення капіталу інвесторами з української економіки (див. дані за 2014 р.). І хоча обсяг чистого припливу ПІІ в Україну відновився у 2021 р., після початку повномасштабного вторгнення російських військ обсяг інвестиційних надходжень зменшився до 247 млн дол. США, у той час, як в економіку Румунії надходило понад 11 млрд дол. США іноземних інвестицій. Таким чином, у певні часові періоди, коли економічна ситуація була відносно стабільною, обсяги надходжень іноземних інвестицій в Україну та Румунію відрізнялися не істотно, а після світової фінансової кризи 2008-2009 рр. ПІІ надходили в українську економіку навіть у більшому обсязі, ніж у румунську. Проте, у кризові періоди, що виникали внаслідок воєнних дій та пандемії, економіка України була не привабливою для іноземних інвесторів, що призводило до зниження надходжень ПІІ або виведення іноземного капіталу з країни.

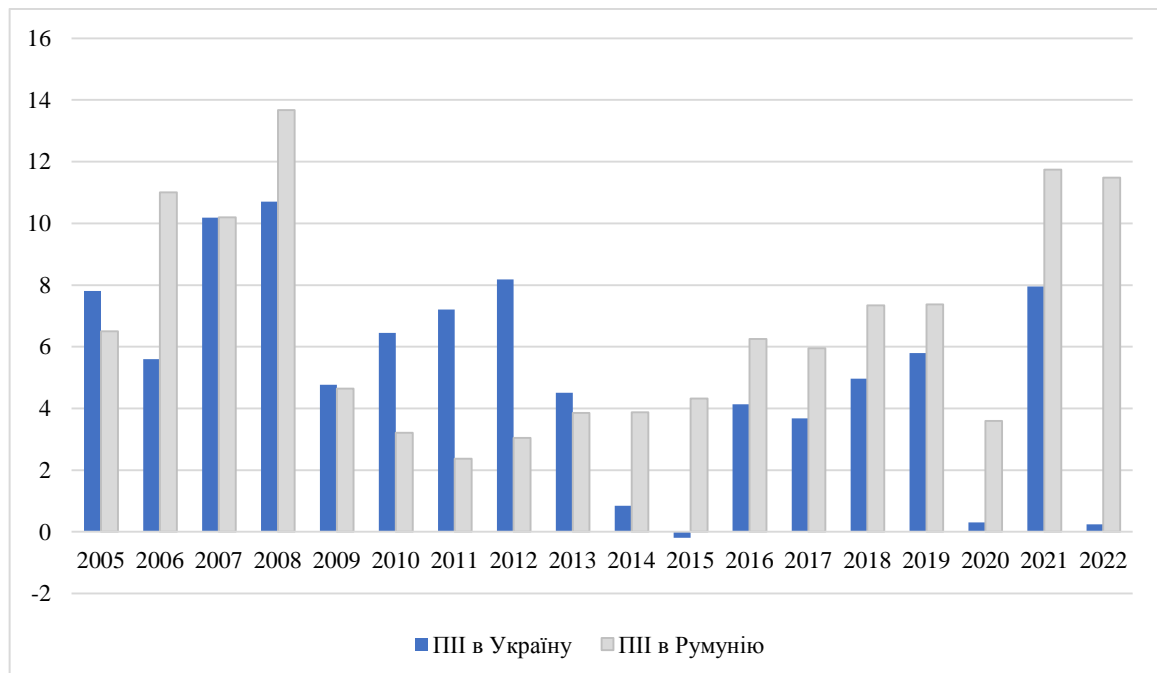

Рис. 2.4. Динаміка чистого припливу ПІІ в економіку України та Румунії у 2005-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [62]

Частка румунських ПІІ, накопичених в економіці України, традиційно є надзвичайно низькою (0,05%) і за досліджуваний період практично не

змінилася (табл. 2.3), а тому Румунія знаходиться поза групою країн-лідерів щодо інвестування української економіки. Обсяг румунських ПІІ, які накопичені в економіці України, на кілька порядків є меншим порівняно з обсягом інвестицій, які походять з Кіпру. Попри те, що Кіпр є провідним інвестором української економіки, ці інвестиції за своєю сутністю є «круговими», мають насправді українське походження. Експерти наголошують, що «кругообіг» ПІІ виникає у випадку, коли «українські інвестори – дочірні структури українських фірм – через кіпрський банківський сектор вкладають кошти в Україну» [63, с. 50], а негативний вплив цих інвестицій на економіку зумовлений явищем «витіснення» акціонерним капіталом, який надходить з офшорних юрисдикцій, капіталу інвесторів з розвинених країн (США, Велика Британія) [64]. Отже, інвестиції, які надходять з Румунії, є реальним іноземним капіталом, а тому їх накопичення в економіці України повинно мати позитивний ефект для економічного зростання нашої країни. Водночас зауважимо, що обсяг румунських ПІІ є надзвичайно малим для створення відчутного ефекту для економічного розвитку.

Таблиця 2.3

Структура залишків ПІІ в економіці України за основними країнами
у 2015 р. та 2023 р.

Країна походження інвестицій	2015 р.		2023 р.	
	млн дол. США	Частка у загальних обсягах ПІІ, %	млн дол. США	Частка у загальних обсягах ПІІ, %
Кіпр	16162	35,1	17732,9	32,17
Нідерланди	8450	18,4	11039,5	20,03
Велика Британія	2157	5,2	2773,5	5,03
Німеччина	1937	5,0	2508,5	4,55
Швейцарія	1055	2,3	2361,1	4,28
Австрія	1364	2,9	1887,7	3,42
Віргінські острови	1628	3,5	-	-
Франція	1523	3,3	1306,1	2,37
Російська Федерація	1334	2,9	337,8	0,61
США	890	1,9	2045,3	3,71
Румунія	24,7	0,054	27,9	0,051
Разом	46009,4	100	55110,6	100

Джерело: розраховано за даними [65]

Динаміка загальних обсягів накопичених ПІІ в економіці України упродовж 2015-2023 рр. була позитивною, про що свідчить їх зростання на 19,8% - з 46 млрд дол. США у 2015 р. до 55,1 млрд дол. США у 2023 р. (табл. 2.4). Зростаючою також була динаміка ПІІ з Румунії. За досліджуваний період обсяг накопичених румунських ПІІ збільшився на 12,9%. Частка румунських інвестицій у загальному обсязі залишків ПІІ в економіці України практично не змінювалася і не перевищувала 1%.

Зміна залишків ПІІ в Україні відображає ситуацію в економіці, яка складалася під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Після початку Росією бойових дій на сході України та анексії Криму у 2014 р. українська економіка поступово стабілізувалася, що сприяло покращенню інвестиційного клімату в період 2015-2017 рр. та збільшенню ПІІ як загальних, так і румунського походження. Відновлення надходжень румунських ПІІ до України спостерігалось з 2016 р., проте ця зростаюча тенденція була перервана економічною кризою, що виникла внаслідок запровадження карантинних обмежень з метою протидії поширенню пандемії COVID-19. Кризові явища в економіці України та Румунії зумовили вилучення румунськими інвесторами вкладених інвестицій з української економіки у 2019-2020 рр. Проте, вже у 2021 р. залишки румунських інвестицій в Україні збільшилися на 30,2% порівняно з попереднім роком. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну стало причиною виведення іноземними інвесторами капіталу з України, внаслідок чого у 2022 р. загальні обсяги накопичених ПІІ в економіці зменшилися на 22,4% відносно попереднього року, а обсяг румунських ПІІ – на 31,7% відповідно. При цьому, звернемо увагу, що у 2023 р. обсяг румунських інвестицій збільшився на 43,8% порівняно з 2022 р., що свідчить про їх швидше накопичення в економіці України, порівняно із загальним обсягом ПІІ, який збільшився лише на 8,1%.

Таблиця 2.4

Динаміка накопичених ПІІ в економіці України у 2015-2023 рр.

Рік	Загальний обсяг ПІІ		ПІІ з Румунії		
	млн дол. США	Темп зміни, %	млн дол. США	Темп зміни, %	Частка в загальному обсязі ПІІ, %
2015	46009	-	24,7	-	0,054
2016	47706	103,7	26,3	106,4	0,055
2017	47765	100,1	28,6	108,7	0,059
2018	46894	98,2	26,2	91,6	0,056
2019	54209	115,6	19,6	74,8	0,036
2020	52091	96,1	21,8	111,2	0,042
2021	65746	126,2	28,4	130,2	0,043
2022	50986	77,5	19,4	68,3	0,038
2023	55110	108,1	27,9	143,8	0,051

Джерело: розраховано автором за даними [65]

У структурі румунських ПІІ, накопичених в економіці України, переважають інвестиції в промисловість, частка яких у 2023 р. становила 55,2%, що було більше порівняно з 2015 р. (52%). За досліджуваний період обсяг інвестицій в промисловість збільшився з 12,9 млн дол. США до 15,4 млн дол. США (рис. 2.5). Друге місце за обсягом становлять інвестиції в підприємства оптової та роздрібною торгівлі, а інтерес румунських інвесторів до цього виду діяльності зростає, що підтверджується збільшенням частки цих інвестицій у загальному обсязі румунських ПІІ з 14,1% у 2015 р. до 28,7% у 2023 р. До початку повномасштабної війни в Україні румунські ПІІ надходили в підприємства, які здійснювали операції з нерухомим майном. Залишки цих інвестицій в сфері нерухомості змінювалися від максимального значення у 2017 р. (1,3 млн дол. США) до мінімального – у 2020 р. (0,4 млн дол. США), не перевищуючи при цьому 5% загального обсягу румунських ПІІ в економіці України. За період 2022-2023 рр. статистична інформація про інвестиції, що надійшли з Румунії у сферу нерухомості в Україні, не подається Національним банком. Румунські інвестори також вклали незначні кошти в сільське господарство України – від 0,1 млн дол. США у 2015 р. до 0,3 млн дол. США у 2021 р., а у 2022-2023 рр. інвестиції в цю сферу не відображені у статистиці.

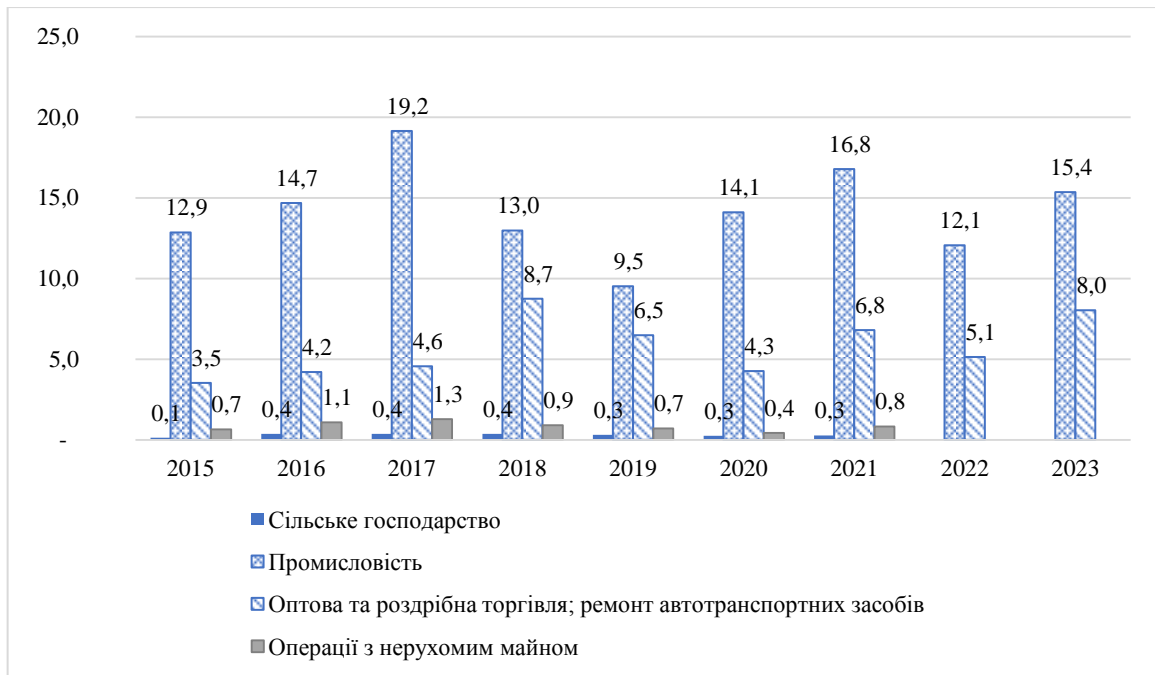

Рис. 2.5. Динаміка ПІІ з Румунії в Україну за основними видами економічної діяльності у 2015-2023 рр., млн дол. США

Джерело: розраховано автором за даними [65]

Інвестиції в інформаційну та комунікаційну діяльність були незначними і зафіксовані у 2018-2020 рр. в обсязі 0,1 млн дол. США, у 2021 р. – 0,5 млн дол. США, а у 2022-2023 рр. у зв'язку з повномасштабною війною в Україні румунські інвестиції з підприємств цієї сфери діяльності були вилучені. Румунські інвестиції у фінансову та страхову діяльність, будівництво, професійну, наукову та технічну діяльність упродовж досліджуваного періоду не здійснювалися.

Торговельні відносини України з Румунією характеризуються значною асиметрією за обсягами експорту та імпорту, товарною структурою двосторонньої торгівлі та виявленими порівняльними перевагами двох країн у торгівлі товарами. Для інвестиційного співробітництва України та Румунії також характерна асиметрія, яка проявляється у незначних обсягах румунських ПІІ в економіку України та відсутністю прямих інвестицій з України в економіку Румунії упродовж 2015-2023 рр. Водночас, як було зазначено у підрозділі 2.1, певна інвестиційна співпраця між країнами здійснюється в межах транскордонних проектів і програм за підтримки Європейського Союзу.

Упродовж 2014-2020 рр. з фондів Європейського Союзу фінансувалася Спільна операційна програма Румунія-Україна, спрямована на досягнення всіх стратегічних цілей Європейського інструменту сусідства (ЄІС (ENI)), зосереджуючи свою стратегічну діяльність на чотирьох тематичних цілях [66]:

1. Стратегічна ціль А: підтримка освіти, досліджень, технологічного розвитку та інновацій; сприяння місцевим культурам та збереження історичної спадщини.

2. Стратегічна ціль В: реагування на загальні виклики у сфері безпеки.

3. Стратегічна ціль С: покращення доступності до регіонів, розвиток транспортних і комунікаційних мереж і систем.

Внесок Європейського Союзу в Програму становив 60 млн євро, тоді як країни-учасниці повинні були забезпечити співфінансування в розмірі щонайменше 6 млн євро [67]. У загальній структурі, створеній Програмним документом підтримки ЄС транскордонного співробітництва ЄІС на 2014-2020 рр., Регламентом ЄС 232/2014 про заснування Європейського інструменту сусідства та Регламентом Комісії № 897/2014, що встановлює конкретні положення щодо впровадження програм прикордонного співробітництва, що фінансуються відповідно до Регламенту 232/2014, країни-учасниці спільно визначали потреби програмної території та вибирали ті тематичні цілі та пріоритети, які є найбільш актуальними для подальшого розвитку прикордонного регіону.

В межах «Спільної операційної програми Румунія-Україна» упродовж 2014-2020 років було реалізовано 66 проектів, вартість яких становила близько 66 млн євро. Завдяки реалізації цієї спільної ініціативи було спрямовано інвестиції на розбудову транспортної інфраструктури, модернізацію медичних установ, технічне обладнання середніх та вищих навчальних закладів, підвищення туристичної привабливості прикордонних територій, підвищення спроможності населення та місцевої влади до подолання наслідків надзвичайних ситуацій. У реалізації цих проектів взяли участь місцеві громади Закарпатської, Івано-Франківської, Одеської та Чернівецької областей України,

а з румунського боку учасниками були Сату-Марський, Марамурешський, Ботошанський, Сучавський, Тулчський повіти Румунії [68].

За участі цих же прикордонних територій України та Румунії з 2022 р. за підтримки європейської програми транскордонного співробітництва реалізується румунсько-українська програма Interreg NEXT, яка передбачає фінансування екологічних заходів, що здійснюються громадськими організаціями. Сума грантових коштів, які можуть бути виділені на реалізацію кожного проекту з адаптації до кліматичних змін, запобігання стихійним лихам, забезпечення стійкості довкілля до змін та впровадження екосистемного підходу в регіональному менеджменті, коливається в межах 800-1400 тис. євро. Обов'язковою умовою отримання фінансової допомоги визначено інвестиційну складову проекту у розмірі не менше як 500 тис. євро [69].

Результати дослідження українсько-румунського співробітництва в інвестиційній сфері показали, що взаємний обмін капіталом знаходиться на низькому рівні. Румунські інвестиції упродовж 2015-2023 рр. не перевищували 0,1% загального обсягу накопичених ПІІ в економіці України. Водночас, українські прямі інвестиції в Румунії відсутні або здійснюються в дуже малому обсязі, а тому не відображаються в офіційній статистиці. У структурі румунських ПІІ в Україні переважали інвестиції в промисловість, оптову та роздрібну торгівлю, значно меншими були інвестиції у сільське господарство та в операції з нерухомим майном, а інвестиції у фінансову, страхову, професійну та наукову діяльність, транспорту сферу не здійснювалися. В якості дещо активнішого інвестиційного співробітництва між двома країнами можна розглядати реалізацію транскордонних проектів за підтримки програм ЄС (Спільна операційна програма Румунія-Україна; румунсько-українська програма Interreg NEXT).

Результати регресійного аналізу, який ми провели згідно функціональної залежності (рівняння 1.9), не виявили статистично значимої залежності динаміки ВВП України від обсягу румунських ПІІ, накопичених в економіці України упродовж 2015-2023 рр. Також відсутній взаємозв'язок ВВП України

від динаміки румунських інвестицій в промисловість, оптову та роздрібну торгівлю, що підтверджує попередньо зроблений нами висновок про надзвичайно низький рівень інвестування економіки України румунськими інвесторами, який практично не вирішує проблеми економічного розвитку нашої країни. Перевірка взаємозалежності румунських ПІІ в Україну та ВВП Румунії також не виявила кореляції між цими змінними, що свідчить про низьку доходність цих інвестицій та відсутність їх впливу на економічне зростання Румунії за досліджуваний період.

Висновки до розділу

1. Взаємовідносини України та Румунії упродовж 1992-2014 рр. розвивалися повільно і були ускладнені різними політичними, історичними, культурними проблемами, невирішеними суперечками в транспортній сфері та нерегульованістю питань спільного використання прикордонних водних шляхів. Після початку військових дій на сході України та анексії Росією Криму, спостерігалось похвалення українсько-румунських відносин в безпековій та оборонній сферах, а повномасштабне вторгнення російських військ в Україну стало ключовим геополітичним чинником активізації українсько-румунського співробітництва. Упродовж останніх кількох років відбулося істотне доповнення інституційної бази співробітництва в сфері безпеки, озброєння, боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Попри значну кількість чинних двосторонніх угод, меморандумів та протоколів щодо взаємодії країн у різних сферах, договірно-правова база економічного співробітництва, зокрема торговельного та інвестиційного, на даний час є несформованою.

2. Українсько-румунська торгівля товарами у період 2012-2022 рр. характеризувалася зростаючою динамікою попри кризові явища в українській економіці внаслідок пандемії та повномасштабної війни. Істотне зростання обсягів двосторонньої торгівлі спостерігалось у 2019-2022 рр., що було зумовлене як покращенням умов торгівлі після впровадження в дію зони вільної торгівлі України з ЄС, а також зміною експортної логістики внаслідок

війни та зростаючою потребою в імпорту відповідних товарів для забезпечення оборони України. Сальдо торгівлі України з Румунією є зростаючим і починаючи з 2015 р. має додатне значення. Українсько-румунська торгівля характеризується структурною асиметрією у торгівлі товарами. В експорті українських товарів до Румунії переважає сировинна продукція сільського господарства, а в імпорті румунських товарів до України найбільшою була частка технологічної продукції та продукції з вищим ступенем переробки.

3. Українсько-румунське співробітництво в інвестиційній сфері характеризується незначним надходженням румунських ПІІ в економіку України. Румунські інвестиції упродовж 2015-2023 рр. коливалися на рівні 0,03-0,05% загального обсягу накопичених ПІІ в економіці України. Українські прямі інвестиції в економіці Румунії відсутні або здійснюються в дуже малому обсязі, оскільки офіційна статистика їх не подає. У структурі румунських ПІІ в Україні переважали інвестиції в промисловість, оптову та роздрібну торгівлю, значно меншими були інвестиції у сільське господарство та в операції з нерухомим майном, а інвестиції у фінансову, страхову, професійну та наукову діяльність, транспорту сферу не здійснювалися. Активізації інвестиційного співробітництва України та Румунії певною мірою сприяє реалізація транскордонних проектів за підтримки програм ЄС, зокрема Спільної операційної програми Румунія-Україна та румунсько-української програми Interreg NEXT. Обсяг румунських ПІІ в українську економіку у 2015-2023 рр. був надзвичайно малим і не здійснював статистично значущого впливу на економічне зростання України та Румунії.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ТОРГОВЕЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З РУМУНІЄЮ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН

3.1. Залежність обсягів двосторонньої торгівлі України та Румунії від виявлених порівняльних переваг країн

З точки зору оцінки ефективності україно-румунського співробітництва важливим є визначення товарних груп, торгівля якими є найбільш вигідною як для двостороннього товарообороту, так і економічного зростання країн-партнерів. Для цього ми застосуємо методичний підхід, який передбачає визначення виявлених порівняльних переваг України та Румунії на основі розрахунку індексу RCA для основних товарних груп, які переважають в експорті українських товарів до Румунії та в експорті румунських товарів до України, та оцінювання впливу виявлених порівняльних переваг на показники двосторонньої торгівлі (обсяги експорту, імпорту та торговельного обороту).

У підрозділі 2.2 ми виявили товарні групи, які становлять основу двосторонньої торгівлі України та Румунії. Для цих товарів необхідно розрахувати значення індексів виявлених порівняльних переваг країн за період 2012-2022 рр. Як видно з таблиці 3.1, Україна має індекс виявлених порівняльних переваг, що перевищує 1, за усіма товарними групами, які переважають в експорті української продукції до Румунії. Найбільші переваги Україна має в експорті рослинної олії, значення індексу RCA за цим продуктом збільшилося за досліджуваний період з 83,1 у 2012 р. до 129 у 2022 р., а максимальне значення цього показника спостерігалось у 2016 р. і становило 145. У 2022 р. на другому місці за індексом RCA було насіння соняшника, значення індексу для цієї продукції збільшилося за рік повномасштабної війни у 22,5 рази (з 4,29 у 2021 р. до 96,5 у 2022 р.), що можемо пояснити збільшенням експорту сировини через неможливість забезпечення її переробки в олію, зберігання сировини та готової продукції в умовах загроз воєнного стану.

Позитивною динамікою також характеризувалися індекси порівняльних переваг України в експорті кукурудзи та насіння ріпаку до Румунії. Індекс RCA

для кукурудзи збільшився майже удвічі (з 25,7 у 2012 р. до 46,8 у 2022 р.), а індекс для насіння ріпаку – майже у три рази (з 15,8 до 46,8 відповідно). У торгівлі пшеницею, яка до повномасштабної війни практично не експортувалася українськими аграріями до Румунії, індекс RCA також зріс – з 13,8 у 2012 р. до 22,5 у 2022 р., а максимальне його значення спостерігалось у 2016 р. (29,9). Порівняно із розглянутими вище товарами, індекс RCA для залізної руди не такий високий, але його значення збільшилося за період 2012-2022 рр. з 5,95 до 9,41. Порівняльні переваги України в експорті гарячекатаного заліза зменшилися, оскільки індекс RCA знизився удвічі - з 13,9 до 7,4, проте значення цього показника свідчить про збереження конкурентних позицій українських виробників цього товару у двосторонній торгівлі.

Таблиця 3.1

Динаміка індексів RCA для основних експортних товарів України у торгівлі з Румунією у 2012-2022 рр.

Рік	Кукурудза	Рослинна олія	Насіння ріпаку	Пшениця	Насіння соняшника	Гарячекатане залізо	Залізна руда
	RCA _{corn}	RCA _{oils}	RCA _{rape}	RCA _{wheat}	RCA _{seed}	RCA _{iron}	RCA _{ore}
2012	25,7	83,1	15,8	13,8	11,4	13,9	5,95
2013	28,4	87,2	26,7	10,8	3,38	15,8	7,46
2014	29,3	105	23,8	18	3,92	15,8	8,5
2015	37,1	128	23,8	24,1	6,68	14,4	10,9
2016	33,5	145	17,2	29,9	10,7	15,7	9,83
2017	34,2	138	28,9	24	5,07	13,6	10
2018	35,2	134	35,1	24,7	3,06	15,8	10,8
2019	46	121	48,1	33	3,07	14,3	9,27
2020	39,2	124	29,6	28,3	8,58	12,8	9,59
2021	33,2	111	29,8	28	4,29	14,7	9,48
2022	46,8	129	46,8	22,5	96,5	7,14	9,41

Джерело: розраховано автором за даними [59]

Результати розрахунку індексів RCA для румунських товарів, які надходять до України, показують, що Румунія експортує товари з набагато нижчими виявленими порівняльними перевагами. Так, лише три товари, які надходять до України з Румунії у значному обсязі, мають індекс RCA більший за 1, що свідчить про наявність порівняльних переваг румунських виробників у торгівлі з Україною (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка індексів RCA для основних експортних товарів Румунії у торгівлі з Україною у 2012-2022 рр.

Рік	Очищена нафта	Автомобілі	Кукурудза	Медикаменти упаковані	Літальні апарати	Газ	Ізольований провід
	RCA _{petr}	RCA _{cars}	RCA _{corn}	RCA _{med}	RCA _{air}	RCA _{gas}	RCA _{wire}
2012	0,74	1,5	6,0	1,09	0,065	0,21	8,77
2013	0,73	1,74	6,67	1,04	0,13	0,19	8,29
2014	0,93	1,45	6,96	0,85	0,13	0,22	8,24
2015	0,87	1,29	8,46	0,75	0,048	0,14	8,31
2016	0,85	1,14	5,88	0,54	0,0099	0,13	8,93
2017	0,78	1,3	6,12	0,59	0,023	0,17	8,47
2018	0,77	1,66	6,4	0,56	0,014	0,14	7,88
2019	0,76	1,72	8,1	0,58	0,017	0,15	7,22
2020	0,7	2,08	7,02	0,6	0,047	0,21	7,02
2021	0,58	2,0	8,21	0,6	0,1	0,2	6,71
2022	0,79	2,06	6,94	0,55	0,17	0,48	6,08

Джерело: розраховано автором за даними [59]

Найвищим індексом порівняльних переваг характеризується експорт кукурудзи з Румунії до України, який у 2022 р. становив 6,94, що було менше порівняно з 2021 р. Звернемо увагу, що порівняльні переваги України в експорті кукурудзи до Румунії майже у вісім разів (див. табл. 3.1) перевищують індекс RCA для румунської кукурудзи. Індекс виявлених порівняльних переваг Румунії в експорті ізолюваного проводу до України також перевищує 1, а значення цього індексу зменшилося з 8,77 у 2012 р. до 6,08 у 2022 р. Україна також має порівняльні переваги в експорті ізолюваного проводу, індекс RCA за цим товаром становив 4,23 у 2022 р., а український експорт перевищував імпорту з Румунії на 76 млн дол. США. Водночас, Румунія виявила зростаючу порівняльну перевагу в експорті легкових автомобілів до України – індекс RCA збільшився з 1,5 у 2012 р. до 2,06 у 2022 р. Крім цього, низка товарів, які Румунія постачає в Україну, характеризуються низьким рівнем порівняльних переваг, про що свідчить значення індексу RCA менше за 1. Зокрема, експорт очищеної нафти з Румунії до України має індекс RCA на рівні 0,7-0,8, проте, індекс для українського експорту цієї продукції є набагато нижчим і у 2022 р. становив 0,032. Порівняльні переваги Румунії в експорті медикаментів,

літальних апаратів та природного газу також були надзвичайно низькими упродовж досліджуваного періоду, проте значення індексу RCA за двома останніми товарами дещо збільшилися.

З метою визначення впливу порівняльних переваг країн на обсяги двосторонньої торгівлі та економічне зростання України та Румунії використаємо рівняння (1.3). Побудуємо окремо моделі для України та Румунії, для чого в якості залежної змінної ми по чергово використаємо обсяги експорту кожної країни у двосторонній торгівлі товарами та ВВП України та Румунії (табл. 3.3), а перелік незалежних змінних відповідно буде включати індекси виявлених порівняльних переваг за основними товарами, які експортують Україна (табл. 3.1) та Румунія (табл. 3.2) в рамках товарообміну.

Таблиця 3.3

Залежні змінні для регресійного аналізу впливу порівняльних переваг України та Румунії на економіку країн

Рік	Експорт України, млн дол. США	ВВП України, млрд дол.	Експорт Румунії, млн дол. США	ВВП Румунії, млрд дол.
	Еxp _{Ukr_Rom}	GDP _{Ukr}	Еxp _{Rom_Ukr}	GDP _{Rom}
2012	341,6	182,6	690,1	179,1
2013	546,9	190,5	896,1	189,8
2014	584,1	133,5	847,7	199,7
2015	569,9	91,0	318,2	177,9
2016	716,9	93,4	380,7	185,3
2017	841,6	112,1	458	210,1
2018	932,6	130,9	511,1	243,3
2019	1005,6	153,9	645,5	251
2020	1080,9	156,6	682,4	251,4
2021	1543,4	199,8	796,4	285,8
2022	3855,8	162,0	1503,2	298,9

Джерело: побудовано автором за даними [60; 70]

За результатами регресійного аналізу виявлено істотний прямий зв'язок між обсягами експорту України до Румунії та індексом виявлених порівняльних переваг України в експорті насіння ріпаку, про що свідчить значення коефіцієнта кореляції ($R=0,752$). Згідно наших розрахунків, при зростанні на 1% індексу порівняльних переваг в експорті насіння ріпаку відбувалося збільшення загальних обсягів експорту українських товарів до Румунії на

1,368% за інших незмінних умов (табл. 3.4). Зв'язок між залежною та незалежними змінними є не дуже щільним, оскільки значення коефіцієнта детермінації є не високим ($R^2=0,566$). Отже, упродовж 2012-2022 рр. збільшення обсягів українського експорту до Румунії лише на 56,6% залежало від зростання порівняльних переваг України у торгівлі насінням ріпаку, а на 43,4% - визначалося іншими факторами, що не включені до регресійної моделі. Похибка розрахунку постійної величини становила 13%, водночас, похибка розрахунку коефіцієнта при незалежній змінній була менша за 1%. Розрахункове значення коефіцієнта Фішера перевищувало його табличне значення, що свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежною змінною. Тому отримана регресійна модель є прийнятною та може бути використана для пояснення взаємозв'язків між порівняльними перевагами України та обсягами експорту українських товарів до Румунії.

Таблиця 3.4

Результати регресійного аналізу впливу порівняльних переваг України на експорт до Румунії та ВВП України у 2012-2022 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	Exp_{Ukr_Rom}	GDP_{Ukr}
Кількість спостережень	11	11
Постійна величина	2,214 (1,336)	9,748*** (1,286)
RCA_{oils}	-	-1,300*** (0,286)
RCA_{rape}	1,368*** (0,399)	0,418** (0,148)
R	0,752	0,859
R^2	0,566	0,738
F-критерій	F(1,9)=11,751	F(2,8)=11,292

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

В результаті дослідження також виявлено обернену залежність обсягів ВВП України від зміни індексу порівняльних переваг України в експорті рослинної олії та пряму залежність ВВП від зміни порівняльних переваг в експорті насіння ріпаку. Зв'язок між залежною та незалежними змінними є

міцним ($R=0,859$), а зміна ВВП України на 73,8% визначалася зміною порівняльних переваг України в експорті цих двох товарів, про що свідчить значення коефіцієнта детермінації. При збільшенні індексу RCA для експорту рослинних олій на 1% відбувалося зменшення ВВП України на 1,3%, а зростання на 1% індексу RCA для насіння ріпаку забезпечувало збільшення ВВП на 0,418% за інших незмінних умов. Розрахункове значення коефіцієнта Фішера перевищувало його табличне значення, а похибка розрахунків не перевищувала 5%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

При цьому зазначимо, що за результатами регресійного аналізу не виявлено статистично значимого впливу порівняльних переваг України в експорті кукурудзи, пшениці, насіння соняшника, гарячекатаного заліза та залізної руди на обсяги експорту українських товарів до Румунії та на ВВП України за період 2012-2022 рр.

Результати лінійної регресії дозволяють стверджувати про наявність міцного ($R=0,872$) прямого зв'язку між обсягами експорту товарів з Румунії до України та виявленими порівняльними перевагами країни в експорті газу до України (табл. 3.5). За нашими розрахунками, при збільшенні на 1% індексу RCA для природного газу у 2012-2022 р. відбувалося зростання обсягів експорту румунських товарів до України на 1,054% за інших незмінних умов. Статистична помилка оцінки взаємозв'язку між залежною та незалежною змінними не перевищувала 1%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів. Коефіцієнт детермінації ($R^2=0,761$) свідчить про те, що динаміка обсягу експорту румунських товарів до України на 76,1% була обумовлена саме зміною порівняльних переваг країни у торгівлі природним газом, а на 23,9% - залежала від інших факторів, що не були включені до регресійної моделі. Зв'язок між залежною та незалежною змінними є щільний, що підтверджується розрахунковим значенням критерію Фішера ($F(1,9)=28,735$), яке перевищує його табличне значення.

У результаті дослідження не було виявлено статистично значимого зв'язку між обсягами експорту Румунії до України та зміною індексу порівняльних переваг Румунії в експорті очищеної нафти, автомобілів, кукурудзи, медикаментів, літальних апаратів та ізольованого проводу.

Таблиця 3.5

Результати регресійного аналізу впливу порівняльних переваг Румунії на експорт до України та ВВП Румунії у 2012-2022 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	Exp_{Rom_Ukr}	GDP_{Rom}
Кількість спостережень	11	11
Постійна величина	8,218*** (0,333)	4,925*** (0,047)
RCA_{cars}	-	0,682*** (0,085)
RCA_{med}	-	-0,396*** (0,066)
RCA_{gas}	1,054*** (0,196)	-
R	0,872	0,966
R^2	0,761	0,933
F-критерій	F(1,9)=28,735	F(2,8)=55,924

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

Регресійний аналіз також дозволив виявити міцний зв'язок ($R=0,966$) між обсягом ВВП Румунії та зміною порівняльних переваг в експорті легкових автомобілів та медикаментів до України. За існуючих умов та обсягів торгівлі між країнами, зростання порівняльних переваг Румунії в експорті медикаментів негативно впливало на обсяги ВВП Румунії. Збільшення на 1% індексу RCA для медикаментів у 2012-2022 рр. призводило до зниження ВВП Румунії на 0,396%, тобто фактично стримувало економічне зростання в країні. Водночас, збільшення індексу RCA для автомобілів на 1% сприяло зростанню залежної змінної на 0,682% за інших незмінних умов. Отже, позитивний вплив порівняльних переваг в експорті автомобілів на економічне зростання Румунії був більшим порівняно з негативним впливом порівняльних переваг в експорті медикаментів.

Усі показники регресії підтверджують високу статистичну значимість отриманих результатів. Коефіцієнт детермінації ($R^2=0,933$) свідчить про те, що зміна ВВП Румунії на 93,3% залежала від зміни порівняльних переваг Румунії в експорті автомобілів та медикаментів, і лише на 6,7% - від впливу інших чинників, не включених до регресійної моделі. Статистична помилка розрахунків не перевищувала 1%. Розрахункове значення критерія Фішера істотно перевищує його табличне значення ($F(2,8)=55,924$), що вказує на щільність зв'язку між залежною та незалежними змінними. В результаті регресійного аналізу не виявлено залежності ВВП Румунії від зміни порівняльних переваг країни в експорті до України таких товарів, як очищена нафта, кукурудза, літальні апарати, газ та ізольований провід.

Проведене дослідження показало, що не зважаючи на високі порівняльні переваги України в експорті більшості основних товарів до Румунії, вплив індексу RCA на обсяги товарного експорту України у двосторонній торгівлі є незначним і спостерігався лише щодо насіння ріпаку. Водночас, економічне зростання істотною мірою визначалося зміною порівняльних переваг України в експорті до Румунії рослинних олій (негативний вплив) та насіння ріпаку (позитивний вплив). За більшістю основних експортних товарів Румунії до України виявлені порівняльні переваги були не високими, а за деякими товарними групами – навіть свідчили про слабкі конкурентні позиції Румунії на міжнародних ринках. Проте, виявлено сильніший, ніж у випадку України, зв'язок між зміною індексу RCA для природного газу та обсягами експорту товарів з Румунії, а також зв'язок між зміною індексу RCA для автомобілів та медикаментів та обсягами ВВП Румунії.

3.2. Оцінка впливу українсько-румунської торгівлі на економіку країн

Взаємозв'язок між торговельними відносинами та економікою країн підтверджений основними положеннями теорії торгівлі та економічного зростання, а також результатами емпіричних досліджень, проведених багатьма

вченими. При цьому, у випадку двосторонньої торгівлі цей взаємозв'язок залежить як від обсягів та структури товарообміну між країнами, так і від рівня економічного розвитку, який визначається зокрема динамікою ВВП країн-партнерів. У зв'язку з цим можемо сформулювати такі гіпотези: (1) обсяг двосторонньої торгівлі між Україною та Румунією залежить від розміру їхніх економік; (2) обсяги двосторонньої торгівлі впливають на економічне зростання України та Румунії.

Перевірку першої гіпотези проведемо на основі гравітаційної моделі українсько-румунської торгівлі, яку ми розглянули у підрозділі 1.3 (рівняння 1.6) як основу оцінки взаємозв'язку між двостороннім товарооборотом, розміром національних економік та географічною близькістю країн. В якості залежної змінної почергово використаємо показники експорту товарів з України до Румунії, експорту товарів з Румунії до України та товарооборот між Україною та Румунією у 2012-2023 рр. (табл. 3.6). Незалежні змінні включатимуть відповідно показники ВВП України і Румунії та географічну відстань між двома країнами.

Міра географічної відстані є змінною величиною, оскільки розрахована для кожного періоду як добуток фізичної відстані від центру Києва до центру Бухареста (932 км) та співвідношення ВВП України та Румунії у відповідний період. Для розрахунку гравітаційної моделі застосуємо метод множинної лінійної регресії та проведемо регресійний аналіз за допомогою комп'ютерної програми «Statistica 7.0».

Таблиця 3.6

Вхідні дані для оцінки взаємозв'язку між українсько-румунською торгівлею та економікою України та Румунії

Рік	Експорт товарів з України до Румунії, млн дол. США	Експорт товарів з Румунії до України, млн дол. США	Товарооборот між Україною та Румунією, млн дол. США	ВВП України, млрд дол.	ВВП Румунії, млрд дол.	Відстань між столицями країн, км	Географічна відстань, км
	X_{Ukr}	X_{Rom}	$X_{Ukr, Rom}$	Y_{Ukr}	Y_{Rom}	$D_{Ukr, Rom}$	$Dist_{Ukr, Rom}$
2012	341,6	690,1	1031,7	182,6	179,1	932	914,18
2013	546,9	896,1	1443	190,5	189,8	932	928,57
2014	584,1	847,7	1431,8	133,5	199,7	932	1394,16
2015	569,9	318,2	888,1	91,0	177,9	932	1821,41
2016	716,9	380,7	1097,6	93,4	185,3	932	1849,82
2017	841,6	458	1299,6	112,1	210,1	932	1746,92
2018	932,6	511,1	1443,7	130,9	243,3	932	1732,41
2019	1005,6	645,5	1651,1	153,9	251	932	1520,22
2020	1080,9	682,4	1763,3	156,6	251,4	932	1496,01
2021	1543,4	796,4	2339,8	199,8	285,8	932	1333,16
2022	3855,8	1503,2	5359	162,0	298,9	932	1719,59
2023	3764,9	1566,9	5331,8	178,8	351	932	1829,59

Джерело: складено та розраховано автором за даними [59; 70]

У результаті розрахунку гравітаційної моделі на основі регресійного аналізу було виявлено міцну ($R=0,932$) безпосередню залежність обсягів експорту товарів з України до Румунії від динаміки ВВП Румунії: при зростанні незалежної змінної на 1% відбувалося збільшення залежної змінної на 3,078% за інших незмінних умов (табл. 3.7). Коефіцієнт детермінації показує, що обсяги експорту українських товарів до Румунії на 86,8% визначалися зміною ВВП Румунії, а на 13,2% - іншими чинниками, не включеними до гравітаційної моделі. Отже, збільшення ВВП Румунії відображало зростання румунської економіки, яка потребувала все більше сировинної продукції, що експортується Україною. Рівень похибки розрахунків не перевищував 1%, а розрахункове значення критерія Фішера було значно вищим ніж його табличне значення, що

свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежною змінними і статистичну значимість отриманих результатів.

Водночас, не виявлено статистично значимого зв'язку між обсягами румунського експорту товарів до України та зміною обсягів ВВП України, що, на нашу думку зумовлене значно меншими обсягами імпорту товарів з Румунії порівняно з обсягами українського експорту, який надходив до країни-партнера.

Також було підтверджено справедливість першої гіпотези в частині залежності обсягу українсько-румунського товарообороту від динаміки ВВП Румунії. Нами виявлено міцний прямий взаємозв'язок між цими змінними, що підтверджується високими значеннями коефіцієнтів кореляції та детермінації (табл. 3.7). З високою ймовірністю можемо стверджувати, що зростання на 1% ВВП Румунії забезпечувало збільшення українсько-румунського торговельного обороту на 2,369% за інших рівних умов. Таким чином, збільшення розміру румунської економіки є визначальним чинником українсько-румунської торгівлі, оскільки зростаюча потреба у сировинній продукції вирішується завдяки її експорту з України. Розрахункове значення критерію Фішера істотно перевищувало його табличне значення, що свідчить про щільний зв'язок між змінними. Статистична похибка регресії не перевищувала 5%, а тому отримані результати є статистично прийнятними.

Таблиця 3.7

Результати розрахунку гравітаційної моделі торгівлі України з Румунією у 2012-2023 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	X_{Ukr}	X_{Ukr_Rom}
Кількість спостережень	11	11
Постійна величина	-9,844*** (2,059)	-5,422** (1,840)
Y_{Rom}	3,078*** (0,378)	2,369*** (0,338)
R	0,932	0,911
R ²	0,868	0,830
F-критерій	F(1,10)=66,148	F(1,10)=49,062

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;
*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

В результаті розрахунку гравітаційної моделі не виявлено статистично значимого впливу ВВП України на обсяги українсько-румунського товарообороту та на обсяги експорту товарів з Румунії до України. Також відсутній статистично значимий зв'язок між показниками двосторонньої торгівлі та географічною відстанню між Україною та Румунією. З огляду на те, що географічна відстань між країнами по суті є функцією від співвідношення їхніх ВВП, то відсутність такої залежності пояснюється відсутністю взаємозв'язку між показниками двосторонньої торгівлі та динамікою ВВП України упродовж досліджуваного періоду.

З метою перевірки гіпотези про вплив двосторонньої торгівлі на економічне зростання України та Румунії проведемо регресійний аналіз у два етапи. На першому етапі визначимо залежність ВВП кожної країни від обсягів двосторонньої торгівлі, а на другому етапі визначимо вплив обсягів експорту країн у двосторонній торгівлі за основними товарним групами на ВВП України та Румунії.

Використовуючи дані про ВВП України та Румунії в якості залежних змінних, а обсяги експорту товарів з України до Румунії, експорту товарів з Румунії до України (імпорту румунських товарів до України) та товарообороту між країнами (табл. 3.6) в якості незалежних змінних, визначимо взаємозв'язок між економічним зростанням країн та показниками двосторонньої торгівлі за допомогою множинної лінійної регресії.

Результати розрахунків підтвердили наявність прямої залежності ВВП України від зміни обсягів імпорту румунських товарів до України: при збільшенні на 1% імпорту відбувалося зростання ВВП на 0,423% за інших незмінних умов. Високе значення коефіцієнта кореляції ($R=0,772$) підтверджує наявність істотного зв'язку між залежною та незалежною змінними, а критерій Фішера ($F(1,10)=14,798$) свідчить про щільність цього зв'язку (табл. 3.8). Значення коефіцієнта детермінації показує, що зміна ВВП України лише на 59,6% була обумовлена зміною обсягів імпорту румунських товарів Україною,

а на 40,4% залежала від інших чинників. Рівень статистичної помилки не перевищує 5%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Згідно з проведеними розрахунками, дещо менший вплив здійснювала зміна обсягів експорту українських товарів до Румунії на ВВП Румунії, про що свідчить відносно невисоке значення коефіцієнту при незалежній змінній. При збільшенні на 1% імпорту товарів з України відбувалося зростання ВВП Румунії на 0,282% за інших рівних умов (табл. 3.8). При цьому зауважимо, що зв'язок економічного зростання Румунії та обсягів імпорту українських товарів є набагато міцнішим ($R=0,932$), порівняно із ступенем залежності ВВП України від імпорту товарів з Румунії ($R=0,772$).

Як показує коефіцієнт детермінації, економічне зростання Румунії упродовж 2012-2023 рр. на 86,8% було обумовлене обсягами імпорту товарів з України, а на 13,2% - іншими чинниками, що не включені в регресійну модель. Високе значення розрахункового критерія Фішера (66,148), що істотно перевищує його табличне значення (1,10), свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежною змінними. Статистична помилка регресії є меншою за 1%, що підтверджує прийнятність математичної моделі.

Таблиця 3.8

Результати оцінки впливу українсько-румунської торгівлі на економічне зростання України та Румунії у 2012-2023 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	Y_{Ukr}	Y_{Rom}	Y_{Rom}
Кількість спостережень	11	11	11
Постійна величина	2,199** (0,722)	3,491*** (0,240)	2,821*** (0,374)
X_{Rom}	0,423*** (0,110)	-	-
X_{Ukr}	-	0,282*** (0,034)	-
X_{Ukr_Rom}	-	-	0,350*** (0,050)
R	0,772	0,932	0,911
R ²	0,596	0,868	0,830
F-критерій	F(1,10)=14,798	F(1,10)=66,148	F(1,10)=49,062

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

Результати регресії також підтвердили наявність міцного ($R=0,911$) прямого зв'язку між ВВП Румунії від обсягу українсько-румунського товарообороту упродовж 2012-2023 рр.: збільшення на 1% двостороннього товарообороту між країнами сприяло зростанню ВВП Румунії на 0,350% за інших незмінних умов. Значення коефіцієнта детермінації показує, що зміна ВВП Румунії на 83% визначалася зміною обсягів українсько-румунського товарообороту, а на 17% - іншими чинниками. Критерій Фішера ($F(1,10)=49,062$) свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежною змінними. Рівень статистичної помилки не перевищує 1%, що підтверджує статистичну значимість результатів регресійного аналізу.

Наведені вище результати оцінки залежності економічного зростання України та Румунії від зміни обсягів двосторонньої торгівлі цих країн підтвердили залежність обсягів ВВП обох країн від імпорту товарів відповідної країни-партнера, а у випадку Румунії – також виявлено залежність ВВП від обсягу двостороннього товарообороту. У зв'язку з цим доцільно дослідити, експорт та імпорт яких товарних груп здійснював найбільший вплив на економічне зростання України та Румунії.

Для проведення дослідження впливу українсько-румунської торгівлі на економічне зростання України та Румунії в якості незалежних змінних використовуємо статистичні дані про експорт основних товарів з України до Румунії (табл. 3.9), а залежні змінні характеризуються даними про ВВП України та Румунії (табл. 3.6).

За результатами регресійного аналізу виявлено позитивний вплив на ВВП Румунії імпорту двох основних товарів з України. Так, збільшення на 1% імпорту української кукурудзи сприяло зростанню ВВП Румунії на 0,036%, а збільшення на 1% імпорту ізолюваного проводу – на 0,154% за інших рівних умов (табл. 3.10). Високе значення коефіцієнта кореляції ($R=0,925$) вказує на міцний зв'язок між залежною та незалежними змінними, а коефіцієнт детермінації свідчить про те, що зростання ВВП Румунії у 2012-2022 рр. на 85,6% залежало від імпорту цих товарів з України, і на 13,4% - від інших

чинників, що не були включені до регресійної моделі. Розрахункове значення критерія Фішера істотно перевищує його табличне значення, що підтверджує високу щільність зв'язку між залежною та незалежними змінними. Рівень похибки розрахунку не перевищував 5%, а тому результати регресії є статистично значимими.

Таблиця 3.9

Обсяги експорту основних товарів з України до Румунії, млн дол. США

Рік	Кукурудза	Рослинна олія	Насіння ріпаку	Насіння соняшника	Ізольований провід	Гарячекатане залізо	Залізна руда
	X_{corn}	X_{oils}	X_{rape}	X_{seeds}	X_{wire}	X_{iron}	X_{ore}
2012	0	4,07	0,175	0,327	33,4	59,2	70,9
2013	1,31	0	0,127	0,396	38,7	40,9	105
2014	0,206	1,25	1,85	0,738	27,2	36,6	70,1
2015	1,10	5,58	0,391	1,04	20	26,1	73,7
2016	0,12	0,318	0,301	4,78	80,5	25,5	79,4
2017	0,293	2,12	0	5,18	120	40,1	122
2018	2,28	0,564	0,2	2,09	139	29,9	119
2019	0,178	0,247	1,6	1,67	188	39,4	136
2020	1,67	10,4	1,94	1,16	186	33,4	85,9
2021	1,26	4,17	0,763	0,436	225	70,2	192
2022	858	422	339	274	114	111	199

Джерело: побудовано автором за даними [59]

Результати регресійного аналізу показали, що з усіх основних товарних груп експорту з України до Румунії лише зміна обсягів експорту соняшникового насіння та гарячекатаного заліза впливала на ВВП України (табл. 3.10), а вплив експорту кукурудзи, рослинної олії, насіння ріпаку, ізольованого проводу, залізної руди виявився статистично незначимим. Між обсягом ВВП України та експортом насіння соняшника й гарячекатаного заліза до Румунії виявлено міцний взаємозв'язок, про що свідчить високе значення коефіцієнта кореляції ($R=0,870$).

Таблиця 3.10

Результати регресійного аналізу залежності економічного зростання України та Румунії від експорту основних товарів з України у 2012-2022 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	Y_{Rom}	Y_{Ukr}
Кількість спостережень	11	11
Постійна величина	4,723*** (2,059)	2,897*** (0,430)
X_{corn}	0,036** (0,010)	-
X_{wire}	0,154*** (0,031)	-
X_{seeds}	-	-0,086** (0,027)
X_{iron}	-	0,564*** (0,116)
R	0,925	0,870
R ²	0,856	0,758
F-критерій	F(2,7)=20,868	F(2,8)=12,531

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

При цьому, вплив українського експорту насіння соняшника до Румунії на ВВП України був оберненим: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зменшення залежної змінної. Такий результат пояснюється тим, що насіння соняшника є сировиною і має низьку додану вартість. Відповідно, доцільним є збільшення переробки насіння олійних рослин в олію та експорт цієї продукції до Румунії, що за досліджуваний період здійснювався у дуже малому обсязі. Водночас, експорт гарячекатаного заліза з України до Румунії позитивно впливав на ВВП України: при збільшенні незалежної змінної на 1% відбувалося зростання залежної змінної на 0,564%. Розрахункове значення критерія Фішера перевищувало його табличне значення, що свідчить про наявність щільного зв'язку між досліджуваними змінними. Статистична похибка регресії була меншою за 1%, що підтверджує прийнятність отриманих результатів.

Наступним етапом дослідження впливу двосторонньої торгівлі на економіку України та Румунії є оцінка залежності економічного зростання України й Румунії упродовж 2012-2022 рр. від експорту товарів з Румунії до

України. З цією метою ми застосуємо аналогічний підхід як і у випадку оцінки впливу експорту товарів з України до Румунії на економічне зростання обох країн. Проведемо регресійний аналіз впливу експорту основних товарів з Румунії до України (незалежні змінні описуються даними, які подані у табл. 3.11) на ВВП України й Румунії (табл. 3.6).

Таблиця 3.11

Обсяги експорту основних товарів з Румунії до України, млн дол. США

Рік	Очищена нафта	Автомобілі	Кукурудза	Медикаменти упаковані	Газ	Ізольований провід
	X_{petr}	X_{cars}	X_{corn}	X_{med}	X_{gas}	X_{wire}
2012	448	75,3	62,9	55,8	1,46	9,25
2013	492	86,9	79,7	64	0,505	10,8
2014	364	26,9	86,4	37,7	0	9,47
2015	32,6	27,3	38,3	25	0	10,7
2016	16,6	43,3	35,1	23,9	0	38,4
2017	15,4	65	42,7	29,7	0,744	82,9
2018	11,3	76,3	45,8	25,3	0,101	106
2019	17,2	114	36,1	26,7	2,23	111
2020	25	127	12,6	38,4	2,31	61
2021	23,8	111	10,9	37,4	7,35	72,7
2022	308	32,5	7,86	43,9	132	37,9

Джерело: побудовано автором за даними [59]

У результаті регресійного аналізу виявлено обернений вплив експорту румунської кукурудзи до України на ВВП Румунії: збільшення на 1% незалежної змінної призводило до зниження залежної змінної на 0,186% за інших незмінних умов (табл. 3.12). Значення коефіцієнта кореляції ($R=0,799$) вказує на істотний зв'язок між двома змінними, а коефіцієнт детермінації свідчить про те, що зростання ВВП Румунії у 2012-2022 рр. на 63,9% обернено залежало від експорту кукурудзи до України, а на 36,1% - від інших чинників, не врахованих у регресійній моделі. Розрахункове значення критерія Фішера перевищує його табличне значення, що підтверджує щільність зв'язку між залежною та незалежною змінними. Рівень похибки розрахунку був меншим за 1%, що свідчить про статистичну значимість отриманих результатів. При цьому, регресійний аналіз не виявив статистично значимого зв'язку між економічним зростанням Румунії та експортом до України очищеної нафти, автомобілів, медикаментів, газу та ізолюваного проводу.

Таблиця 3.12

Результати регресійного аналізу залежності економічного зростання України та Румунії від експорту основних товарів з Румунії у 2012-2022 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна	
	Y_{Rom}	Y_{Ukr}
Кількість спостережень	11	11
Постійна величина	6,050*** (0,167)	2,851*** (0,360)
X_{corn}	-0,186*** (0,046)	-
X_{petr}	-	0,127*** (0,027)
X_{cars}	-	0,383*** (0,074)
R	0,799	0,905
R ²	0,639	0,820
F-критерій	F(1,9)=15,952	F(2,8)=18,224

* - рівень статистичної помилки 10%; ** - рівень статистичної помилки 5%;

*** - рівень статистичної помилки 1%.

Джерело: розраховано автором

Проведені розрахунки показали, що на економічне зростання України позитивно впливав імпорт таких румунських товарів, як очищена нафта та легкові автомобілі, а вплив імпорту з Румунії кукурудзи, медикаментів, газу та ізольованого проводу був статистично незначимим. Між обсягом ВВП України та імпортом з Румунії очищеної нафти та автомобілів виявлено міцний взаємозв'язок, про що свідчить високе значення коефіцієнта кореляції ($R=0,905$). При цьому, вплив імпорту автомобілів з Румунії на ВВП України був утричі сильнішим, ніж імпорту очищеної нафти: при збільшенні на 1% незалежних змінних відбувалося зростання залежної змінної відповідно на 0,383% та 0,127%. Розрахункове значення критерія Фішера перевищувало його табличне значення, що свідчить про наявність щільного зв'язку між досліджуваними змінними. Статистична похибка регресії була меншою за 1%, що підтверджує прийнятність отриманих результатів.

Отже, в результаті дослідження підтверджено гіпотезу про взаємозв'язок двосторонньої торгівлі між Україною та Румунією від розміру економіки країн в частині впливу динаміки ВВП Румунії на обсяги експорту товарів з України

та на обсяги українсько-румунського товарообороту у 2012-2022 р. Отримані результати свідчать про те, що двостороння торгівля між країнами значною мірою залежить від потреб економіки Румунії в українських сировинних товарах. Також проведені розрахунки підтвердили гіпотезу про вплив обсягів двосторонньої торгівлі на економічне зростання України та Румунії. Зокрема, вагомим виявився позитивний вплив на економічне зростання України імпорту румунської очищеної нафти та легкових автомобілів, а також вплив на економічне зростання Румунії експорту української кукурудзи та ізольованого проводу. Залежність економічного зростання Румунії від експорту кукурудзи до України була оберненою, що свідчить про недоцільність таких торговельних операцій з точки зору ефективності експорту. Вплив експорту українського насіння ріпаку до Румунії на ВВП України також був негативним, що підтверджує неефективність експорту цього товару.

Висновки до розділу

1. Україна упродовж 2012-2022 рр. мала високі порівняльні переваги в експорті більшості основних товарів до Румунії, але вплив індексу RSA на обсяги товарного експорту України у двосторонній торгівлі був незначним і був виявлений лише для насіння ріпаку. Економічне зростання нашої країни за цей період визначалося зміною порівняльних переваг України в експорті до Румунії рослинних олій та насіння ріпаку. За більшістю основних експортних товарів Румунії до України виявлені порівняльні переваги були не високими, а за деякими товарними групами – навіть свідчили про слабкі конкурентні позиції Румунії на міжнародних ринках. Проте, спостерігався порівняно сильніший зв'язок між зміною індексу RSA для природного газу та обсягами експорту товарів з Румунії, а також істотний зв'язок між зміною індексу RSA для автомобілів та медикаментів та обсягами ВВП Румунії. Результати регресійного аналізу дозволяють зробити висновок про вищу ефективність використання порівняльних переваг Румунією у торгівлі з Україною, ніж рівень ефективності використання виявлених порівняльних переваг України у цій двосторонній торгівлі.

2. В результаті дослідження підтверджено залежність двосторонньої торгівлі між Україною та Румунією від розміру економіки країн в частині впливу динаміки ВВП Румунії на обсяги експорту товарів з України та на обсяги українсько-румунського товарообороту у 2012-2022 р. Упродовж досліджуваного періоду двостороння торгівля між країнами значною мірою залежала від потреб економіки Румунії в українських сировинних товарах. Результати дослідження підтвердили вплив обсягів двосторонньої торгівлі на економічне зростання України та Румунії. Виявлено позитивний вплив на економічне зростання України імпорту румунської очищеної нафти та легкових автомобілів, а також позитивний вплив експорту української кукурудзи та ізолюваного проводу на економічне зростання Румунії. Залежність економічного зростання Румунії від експорту кукурудзи до України була оберненою, що свідчить про недоцільність таких торговельних операцій з точки зору ефективності експорту. Експорт українського насіння ріпаку до Румунії також негативно впливав на ВВП України, що підтверджує неефективність таких експортних операцій для української економіки.

ВИСНОВКИ

1. Двостороннє економічне співробітництво є важливою складовою економічного розвитку країн в умовах геополітичних викликів. Поглиблення двосторонніх відносин сприяє економічному розвитку країн-партнерів, політичній стабільності, підвищенню безпеки та соціального добробуту, а також ефективному реагуванню на кризові ситуації. Двостороннє співробітництво є основою формування розгалужених багатосторонніх відносин, що визначають позиції країни в глобалізованому світі, зокрема й у міжнародній торгівлі. Політичні суперечки та військові конфлікти призводять до зменшення товарообороту між країнами, натомість, поглиблення торгівлі посилює взаємозалежність країн та зменшує рівень політичної напруги.

2. Міжнародна торгівля є основою розвитку двостороннього співробітництва країн, а інституціоналізація двостороннього співробітництва у вигляді торговельних угод спрощує доступ до міжнародних ринків і пришвидшує економічне зростання. Збільшення експорту в межах двосторонніх торговельних угод сприяє економічному розвитку країн-учасниць та поглиблює регіональну інтеграцію. Вагомим чинником отримання позитивних ефектів для економічного зростання в результаті поглиблення двосторонньої торгівлі є спроможність країн-партнерів забезпечити ефективне використання порівняльних переваг. В результаті зростання обсягів двосторонньої торгівлі також відбувається активізація обміну капіталом між країнами, що збільшує обсяг залучених ПІІ країнами-партнерами.

3. Для оцінки ефективності українсько-румунського співробітництва для економіки країн-партнерів доцільно застосувати такі методичні підходи: (1) розрахунок індексів виявлених порівняльних переваг за основними товарами, які становлять основу двосторонньої торгівлі, та визначення їх впливу на показники торгівлі товарами України та Румунії; (2) розрахунок гравітаційної моделі та визначення взаємозалежності двостороннього товарообороту, розміру національних економік та географічної близькості країн; (3) визначення впливу на економічне зростання країн-партнерів обсягів експорту та імпорту товарів у

двосторонній торгівлі, обсягів експорту та імпорту за основними товарними групами, обсягів і галузевої структури румунських ПІІ в економіці України.

4. Взаємовідносини України та Румунії розвивалися під впливом політичних, історичних, культурних проблем, невирішених суперечок в сфері спільного використання прикордоння. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну стало ключовим геополітичним чинником активізації українсько-румунського співробітництва. Упродовж останніх кількох років відбулося істотне доповнення інституційної бази співробітництва в сфері безпеки, озброєння, боротьби з корупцією та організованою злочинністю. Попри значну кількість чинних двосторонніх угод, меморандумів та протоколів щодо взаємодії країн у різних сферах, договірно-правова база торговельного та інвестиційного співробітництва залишається є несформованою.

5. Українсько-румунська торгівля товарами характеризувалася істотним зростанням у 2019-2022 рр., що було зумовлене покращенням умов торгівлі після впровадження в дію зони вільної торгівлі України з ЄС, необхідністю зміни експортної логістики в умовах війни та збільшенням імпорту товарів для забезпечення оборони України. Сальдо торгівлі України з Румунією починаючи з 2015 р. було додатнім та зростаючим. Українсько-румунська торгівля характеризується асиметричністю: в експорті українських товарів до Румунії переважає сільськогосподарська сировина; в імпорті румунських товарів до України найбільшою була частка продукції переробної промисловості.

6. Українсько-румунське співробітництво в інвестиційній сфері характеризується незначним надходженням румунських ПІІ в економіку України. Румунські інвестиції упродовж 2015-2023 рр. коливалися на рівні 0,03-0,05% загального обсягу накопичених ПІІ в економіці України. Українські прямі інвестиції в економіку Румунії у досліджуваний період не здійснювалися. У структурі румунських ПІІ в Україні переважали інвестиції в промисловість, оптову та роздрібну торгівлю, значно меншими були інвестиції у сільське господарство та в операції з нерухомим майном. Активізації інвестиційного співробітництва України та Румунії сприяє реалізація транскордонних проектів

за підтримки програм ЄС. Обсяг ПІІ з Румунії в українську економіку у 2015-2023 рр. був надзвичайно малим і, згідно результатів регресійного аналізу, не впливав на показники ВВП України та Румунії.

7. Україна упродовж 2012-2022 рр. мала високі порівняльні переваги в експорті більшості основних товарів до Румунії, але вплив індексу RCA на обсяги товарного експорту України у двосторонній торгівлі був незначним і виявлений лише для насіння ріпаку. На ВВП України за цей період впливала зміна порівняльних переваг в експорті до Румунії рослинних олій та насіння ріпаку. За більшістю основних експортних товарів Румунії до України виявлені порівняльні переваги були не високими. Спостерігався міцний зв'язок між зміною індексу RCA для природного газу та обсягами експорту товарів з Румунії, а також істотний зв'язок між зміною індексу RCA для автомобілів та медикаментів та обсягами ВВП Румунії. Результати регресійного аналізу показали вищу ефективність використання порівняльних переваг Румунією у торгівлі з Україною, ніж рівень ефективності використання виявлених порівняльних переваг України у цій двосторонній торгівлі.

8. Обсяг експорту товарів з України до Румунії та обсяг українсько-румунського товарообороту у 2012-2022 р. залежали від динаміки ВВП Румунії. Тобто, двостороння торгівля між країнами розвивалася під впливом зростаючих потреб економіки Румунії в українських сировинних товарах. Результати дослідження підтвердили вплив обсягів двосторонньої торгівлі на економічне зростання України та Румунії. Виявлено позитивний вплив на економічне зростання України імпорту румунської очищеної нафти та легкових автомобілів, а також позитивний вплив експорту української кукурудзи та ізолюваного проводу на економічне зростання Румунії. Залежність економічного зростання Румунії від експорту кукурудзи до України була оберненою, що свідчить про недоцільність таких торговельних операцій з точки зору ефективності експорту. Експорт українського насіння ріпаку до Румунії також негативно впливав на ВВП України, що підтверджує неефективність таких експортних операцій для української економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Liu, Zuokui «Bilateral + Multilateral» Theory: A New Exploration of China-CEEC Cooperation. China Watch. 2022. Vol. 2 (37). URL: <https://china-ceec.eu/2022/10/20/bilateral-multilateral-theory-a-new-exploration-of-china-ceec-cooperation/>.
2. Reuveny R. The trade and conflict debate: a survey of theory, evidence and future research. Peace Economics, Peace Science and Public Policy. 2000. Vol. 6(1). P. 23–49.
3. Su C. W., Song Y., Tao R., Hao L. N. Does political conflict affect bilateral trade or vice versa? Evidence from Sino–US relations. Economic Research. 2020. Vol. 33(1). P.3238–3257.
4. Pollins B. M. Conflict, cooperation, and commerce: the effect of international political interactions on bilateral trade flows. American Journal of Political Science. 1989. Vol. 33. No. 3. pp. 737-761.
5. Gowa J., Mansfield E. D. Power politics and international trade. American Political Science Review. 1993. Vol. 87(2). P. 408–420.
6. Glick R., Taylor A. M. Collateral damage: trade disruption and the economic impact of war. The Review of Economics and Statistics. 2010. Vol. 92(1). P.102–127.
7. Che Y., Du J., Lu Y., Tao Z. Once an enemy, forever an enemy? The long-run impact of the Japanese invasion of China from 1937 to 1945 on trade and investment. Journal of International Economics. 2015. Vol. 96(1). P.182–198.
8. Gartzke E. The capitalist peace. American Journal of Political Science. 2007. Vol. 51(1). P. 166–191.
9. Polachek S. W. Conflict and trade. Journal of Conflict Resolution. 1980. Vol. 24(1). P. 55–78.
10. Arad R. W., Hirsch S. Peacemaking and vested interests: international economic transactions. International Studies Quarterly. 1981. Vol. 25(3). P. 439–468.

11. Reuveny R., Kang H. International trade, political conflict/cooperation, and Granger causality. *American Journal of Political Science*. 1996. Vol. 40(3). P. 943–970.
12. Fan J., Lu B. The impact of summit visits on bilateral trade: empirical evidence from China. *World Economy*. 2021. Vol. 44(12). P. 3583–3608.
13. Yang J., Chen C. The economic impact of the ASEAN–China free trade area: a computational analysis with special emphasis on agriculture. In: Chen C., Duncan R. (eds). *Agriculture and food security in China: what effect WTO accession and regional trade arrangements?* ANUE Press, Canberra, Australia, 2008. pp. 372–407.
14. Yang S., Martinez-Zarzoso I. A panel data analysis of trade creation and trade diversion effects: the case of ASEAN–China free trade area. *China Economic Review*. 2014. Vol. 29. P. 138–151.
15. Cheng B., Liu S., Xiong L., Wang F., Qin G., Yue D., Zhang H., Yu C. Identifying the influencing factors on the quality of China’s forestry exports: based on the exports from China to ten developed countries. *Forestry Economics Review*. 2019. Vol. 1(1). P. 2–16.
16. Xu Q., Chen S. (2014) The impact of China–Japan relations on bilateral trade. *Quarterly Journal of International Politics*. 2014. Vol. 1. P. 1–24.
17. Li, Heyi. Analyzing the interaction of China-Japan economic, trade, and political relations in the 1990s. https://www.researchgate.net/publication/376556504_Analyzing_the_interaction_of_China-Japan_economic_trade_and_political_relations_in_the_1990s.
18. Su C. W., Song Y., Tao R., Hao L. N. Does political conflict affect bilateral trade or vice versa? Evidence from Sino–US relations. *Economic Research*. 2020. Vol. 33(1). P. 3238–3257.
19. Whitten G., Dai X., Fan S., Pang Y. Do political relations affect international trade? Evidence from China’s twelve trading partners. *Journal of Shipping and Trade*. 2020. Vol. 5. P. 1–24.

20. Kim E. and Cha V. Between a Rock and a Hard Place: South Korea's Strategic Dilemmas with China and the United States. *Asia Policy*. 2016. Vol. 21(1). P.101-121.
21. Ahlfeldt G. M., Redding S. J., Sturm D. M., Wolf N. The Economics of Density: Evidence From the Berlin Wall. *Econometrica*. 2015. Vol. 83(6). P. 2127–2189.
22. Transcript: US Treasury Secretary Janet Yellen on the next steps for Russia sanctions and “friend-shoring” supply chains. Atlantic Council. 2022. URL <https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/transcript-us-treasury-secretary-janet-yellen-on-the-next-steps-for-russia-sanctions-and-friend-shoring-supply-chains/>.
23. Nana I., Ouedraogo I. Friendship is as Important as Neighborhood: The impact of Geopolitical Distance on Bilateral Trade. 2023. hal-04266229. URL: <https://hal.science/hal-04266229>.
24. European Commission. The Single Market - 2021. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/single-market_en.
25. World Bank. Global Economic Prospects, January 2021. World Bank Publications. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34738>.
26. Ranis, G., Fei, J. C. H. A Theory of Economic Development. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51(4). P. 533-565. URL: <http://www.jstor.org/stable/1812785>.
27. North, D. C. Institutions. *Journal of Economic Perspectives*. 1991. Vol. 5(1). P. 97-112.
28. Patel, R., Singh, M. Export-led growth and trade agreements in developing countries: Case studies from Southeast Asia. *Journal of Development Economics*. 2018. Vol. 52(3). P. 371-388.
29. Smith, A., Johnson, B. Trade Agreements and Economic Development: Empirical Evidence from Developing Countries. *World Development*. 2017. Vol. 45. P. 256-271.

30. Garcia, L., Torres, E. Institutional aspects of trade agreements and economic development in developing countries. *World Development*. 2019. Vol. 63(4). P. 98-115.
31. Wang, Y., Liu, H. Trade agreements and income inequality in developing countries. *Review of Development Economics*. 2018. Vol. 43(6). P. 845-864. <https://doi.org/10.1111/rode.12432>.
32. Rodriguez, J., & Martinez, E. Regional versus Bilateral Trade Agreements: A Comparative Analysis of Economic Development Effects in Developing Countries. *Journal of International Trade*. 2017. Vol. 39(4). P. 512-529.
33. Gomez M., Lee S. Trade agreements and foreign direct investment in developing countries: An empirical analysis. *Journal of Economic Development*. 2016. Vol. 34(2). P. 171-192.
34. Geller, Chad. Trade Policy and Economic Development: A Study of Trade Agreements' Effects on Developing Countries. *Journal of Modern Law and Policy*. 2023. Vol. 3(3). P. 64-76.
35. Adigwe E. A comparative analysis of competitive trade in a cluster market of the European Union: The Revealed Comparative Advantage (RCA) index. *Nase gospodarstvo*. 2022. №68(1). P.14-24.
36. Kang H., Kennedy P.L. Bilateral trade and economic growth: The empirical evidence between U.S. and South Korea. *Journal of Rural Development*. 2009. Vol. 32(2). P. 1-30.
37. Shen, J.H., Long, Z., Lee, C.C., Zhang, J. Comparative advantage, endowment structure, and trade imbalances. *Structural Change and Economic Dynamics*. 2022. Vol. 60. P. 365–375.
38. Su, H., Hou, F., Yang, Y., Han, Z., Liu, C. An assessment of the international competitiveness of China's forest products industry. *Forest Policy and Economics*. 2020. Vol. 119. P. 102256.
39. Sirgy M.J., Lee D.J., Miller C., Littlefield J.E., Atay E.G. The impact of imports and exports on a country's quality of life. *Social Indicators Research*. 2007. Vol. 83. P. 245–281.

40. Chen J. The fossil energy trade relations among BRICS countries. *Energy*. 2021. Vol. 217. 119383.
41. Irshad M. S., Xin Q. Pakistan-China Free Trade Agreement (PCFTA) treaty model: Capability, prospects and disputes. *Academic Research International*. 2015. Vol. 6. P. 53-60.
42. Gorton M., Davidova S., Ratinger T. The competitiveness of agriculture in Bulgaria and the Czech Republic *Vis-à-Vis* the European Union (CEEC and EU agricultural competitiveness). *Comparative Economic Studies*. 2000. Vol. 42(1). P. 59-86.
43. Babets I. Assessment of the impact of trade with Poland on the economic growth of Ukraine. *Economics and Education*. 2023. Vol. 8(1). Pp. 52-59.
44. Shahzad U., Xiaoyin H. Influence of Bilateral Trade on Bilateral Economic Growth between China and South Asia. *Journal of Stock & Forex Trading*. 2023. Vol.10(3). P.231.
45. Qiaoyu Li W. Trade complementarity of Sino-US wind energy products: Based on UN comtrade data. *International Energy Journal*. 2018. Vol.18(3). P. 271-282.
46. Silva, J. S., Tenreyro, S. The log of gravity. *The Review of Economics and statistics*. 2006. Vol. 88. P. 641–658.
47. Zhou, M. Intensification of geo-cultural homophily in global trade: Evidence from the gravity model. *Social Science Research*. 2011. Vol. 40. P. 193–209.
48. Cairncross, F. The Death of Distance: How the Communications Revolution Is Changing Our Lives - Distance Isn't What It Used To Be. URL: <https://hbswk.hbs.edu/archive/the-death-of-distance-how-the-communications-revolution-is-changing-our-lives-distance-isn-t-what-it-used-to-be>.
49. Brun J.-F., Carrère C., Guillaumont P., De Melo J. Has distance died? Evidence from a panel gravity model. *The World Bank Economic Review*. 2005. Vol. 19. P. 99–120.

50. Antràs P., De Gortari A. On the geography of global value chains. *Econometrica*. 2020. Vol. 88. P. 1553–1598.

51. Kalyuzhna N., Kudyrko L. Effectiveness of trade and economic integration of asymmetric countries: Assessment methods and tools. *Journal of Economy and Technology*. 2023. Vol. 1. P. 119-126. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2949948823000124>.

52. Ganbaatar B., Huang J., Shuai C., Nawaz A. and Ali M. Empirical Analysis of Factors Affecting the Bilateral Trade between Mongolia and China. *Sustainability*. 2021. Vol. 13(7). 4051.

53. Економічна дипломатія: Україна-Румунія. Українська призма. <https://prismua.org/ukraine-romania-2/>.

54. Договірні-правова база відносин. Посольство України в Румунії. <https://romania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/180-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-rumunijeju>.

55. Ukraine grain pushes Romanian Constanta port to record volumes in 2023. <https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraine-grain-pushes-romanian-constantia-port-record-volumes-2023-2024-01-10/>.

56. Каракуц О. Актуальні тенденції зовнішньої політики і національної безпеки Румунії. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/aktualni-tendentsiyi-zovnishnoyi-polityky-i-natsionalnoyi>.

57. Присяжнюк М. Від суперечок до партнерства. Як війна змінила відносини України й Румунії. 11 серпня 2023 р. <https://texty.org.ua/articles/111060/vid-superechok-do-partnerstva-jak-vijna-zminyla-vidnosyny-ukrayiny-j-rumuniyi/>.

58. Україна та Румунія підписали Меморандум щодо співробітництва в оборонній промисловості. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. <https://mspu.gov.ua/news/ukraina-ta-rumuniia-pidpysaly-memorandum-shchodo-spivrobitnytstva-v-oboronni-promyslovosti>.

59. Ukraine / Romania. OEC - The Observatory of Economic Complexity. <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ukr/partner/rou>.

60. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами у 2012-2023 рр. Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/ztt/arh_ztt2023.html.

61. Шевченко Л. В. Аналіз українсько-німецького інвестиційного співробітництва. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 4. Т. 1. С. 169-175.

62. Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив - Україна, Румунія. <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?locations=UA-RO>.

63. Маркевич К. Чому Кіпр більший за Німеччину. Рейтинг. Бізнес офіційно в цифрах. 2018. №5-6. С 48-52.

64. Kokko A., Kravtsova V. Regional characteristics and effects of inward FDI: the case of Ukraine. Organizations and Markets in Emerging Economies. 2012. Vol. 3. № 2(6). pp. 91-118.

65. Залишки за інструментами прямих інвестицій за регіонами, країнами світу та видами економічної діяльності. Національний банк України. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>.

66. Joint Operational Programme Romania – Ukraine 2014-2020. <https://ro-ua.net/images/Programme/0-Romania-Ukraine-JOP-approved1.pdf>.

67. About The Programme. <https://ro-ua.net/en/about-the-programme#overview>.

68. Romania-Ukraine Cooperation Programme 2014-2020, overview at closure. <https://ro-ua.net/en/communication/news/1585-romania-ukraine-cooperation-programme-2014-2020-overview-at-closure>.

69. Interreg NEXT Romania-Ukraine: call for proposals for the environmental-focused CSOs. <https://euneighbourseast.eu/opportunities/interreg-next-romania-ukraine-call-for-proposals-for-the-environmental-focused-csos/>.

70. GDP (current US\$) - Ukraine, Romania. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=UA-RO>.